

Recerca

LA COL-LECTIVITZACIÓ AGRÀRIA D'ALCOVER EN TEMPS DE GUERRA

LA COL·LECTIVITZACIÓ AGRÀRIA D'ÀLCOVER EN TEMPS DE GUERRA¹

1. Antecedents: la pagesia valleanca i comarcana en el curs del segle XX fins el 1936

El pagès sempre se l'ha titllat d'individualista en una valoració que denota l'esperit de treball que du a terme, més que no pas la seva relació amb els altres, a l'inrevés del sector industrial, que l'obrer se l'ha considerat més socialitzat, i per tant més propens a actuar en benefici dels seus interessos professionals. Cal indicar que aquesta premissa ha resultat certa però alhora enganyosa, en funció de la perspectiva en què s'ha observat, tot i que per les circumstàncies que en dimanen, ha resultat normal que les principals organitzacions de demanda de millors condicions de treball, de petició de regular i treballar menys hores o de voler treballar en condicions més dignes, sortissin de l'estament industrial. Talment, convindria no oblidar que l'organització de les relacions de treball són antigues, i moltes provenen del sector pagès, ja que al fixar-nos

en temes com contractes o pactes de treball –escrits o orals–, el repartiment d'aigua per a regar, o l'ajuda mútua a través de germandats de diversa mena i condició, per posar-ne uns exemples aleatoris, el motllo de la individualitat del sector pagès quedaria esmicolat.

A Valls i comarca les primeres formes d'organització pagesa correspongueren a eixos de l'activitat econòmica i de l'activitat sindical. Una seria el fenomen cooperatiu, en format de societats o de sindicats, i la segona seria la interrelació de defensa –i en alguns casos d'atac–, de classe, el que en el curs dels anys serien els sindicats. La zona valleanca va ser una de les capdavanteres en l'arrencada de la cooperació agrícola a Catalunya. Vist en la perspectiva del temps, a càrrec de la forma en què van sorgir, les societats o els sindicats agrícoles van resultar ser, en molts casos, un reducte de classe, i generaren tant funcions econòmiques com socials. Societats com les de Valls, Nulles,

1. Aquest treball forma part d'un d'ampli, referit a l'Alt Camp i a Catalunya, a partir de l'ajut per a la realització de treballs de recerca sobre Lluís Companys o sobre la Catalunya del seu temps, atorgat pel Departament de Presidència de la Generalitat. DOGC núm. 3371, de 19 d'abril de 2001.

Vallmoll, Alcover, Vila-rodona... avalen el que acabem de dir.²

Aquesta forma d'actuar econòmica, social i cultural, de ben segur lligaria l'acció d'autodefensa de classe, el que aviat s'entendria com a activitat sindical. A la zona de Valls el nucli inicial provenia d'antic i sabem que va iniciar la singladura a finals del segle XIX. L'agrupació tenia per nom la Federació Local de la Classe Obrera, aglutinadora d'obrers i de pagesos, i va esdevenir en el curs dels anys una societat combativa i reivindicativa. Ho demostra que a la festa de l'1 de maig del 1890 sortís al carrer amb pancartes i crits en demanda de millores socials. Les pancartes que enarboraven els seus simpatitzants i afiliats no enganyaven pas. La que duïen els homes indicava: "Jornada de vuit hores. 1er. de maig de 1890. Festa obrera universal", mentre la que portaven les dones i xiquets resava: "Glòria als pares que saben defensar el pa dels seus fills". El fet social i de treball hi era palpable.³

En aquest context, els primers nuclis de pagesos que s'organitzaren a la zona ho van fer a la capital, a Valls, i reforçant allò que s'ha assenyalat a causa de la relació professional que sí que tenien els treballadors industrials, van ser precisament els hortolans, afavorit per la riquesa d'horts que hi havia al terme i pel treball que feien en comú que els permetia parlar a la treballada i al descans, dels problemes que tenien. El 1902, del miler de treballadors que eren federats a la Federació Local de la Classe Obrera, uns 250 pertanyien a la pagesia, que es va convertir en el grup més important d'afiliats.

Ben aviat tingueren feina. El problema pagès a Valls i comarca va esclatar amb virulència en el trienni a partir del 1909. Una de les causes va ser la demanda dels propietaris de reclamar un preu més alt als pagesos per l'arrendament de les terres. Arrenglerats aquests darrers, majoritàriament, al si de la Societat Agrícola, i sense que tots hi partici-

2. Han estat estudiades per Gavalda Torrents, Antoni: *L'associacionisme agrari a Catalunya (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1989; Gavalda Torrents, Antoni; Santesmases Ollé, Josep: *Història econòmico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992)*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1993. Gavalda Torrents, Antoni: "Ressenya històrica sobre la Cooperativa de Vallmoll (1896-1990)", a *Cooperació Catalana*. Barcelona, núm. 109, febrer 1990, reeditat íntegrament a *Unió*, Reus, núm. 329-332, març-juny 1990; Cavallé, Joan; Cavallé, Fina: *Del Sindicat a la Cooperativa Agrícola d'Alcover 1920-1995*. Ed. Cooperativa i Cambra Agrària d'Alcover. Tarragona, 1995. Santesmases i Ollé, Josep: *El cooperativisme agrari a Vila-rodona (1893-1939). Un exemple d'estructuració econòmica, social i política en la Catalunya vitivinícola*. Centre d'Estudis del Gaià. Valls, 1996.

3. Bona part del que diem és extret del meu llibre ja referenciat: *L'associacionisme agrari a Catalunya ... Op. cit.* Valls, 1989.

pessin, sorgí al febrer del 1911 la “Comissió de Treballs de les Terres”, com a moviment de defensa per plantar cara als propietaris en les seves demandes. El 1912 aquesta comissió evolucionà cap a la creació de la Federació Agrícola de Valls i el seu radi, i la tàctica que usà la Federació va ser diversa, passant tant per la via del diàleg, sense descuidar altres vies com l'extorsió, el boicot i el sabotatge als propietaris, com a les terres que aquests propietaris tenien amb escreix.

L'espurna de creació de la Comissió va ser quan tres socis demanaren de nomenar una comissió administrativa a la Societat Agrícola “per la por que fan els propietaris de voler participar en les misèries dels arrendataris, augmentant moltes terres, quasi duplicant el preu”, bo i demanant que la Societat anés al davant per “veure si s'evitaria aquesta brutalitat que fan els amos”. El primer litigi el van tenir amb la casa Coll, la casa del senyor del Castell, propietari rebec que extorsionava els pagesos que li portaven les terres⁴. El 1912 la premsa conservadora –*La Crònica de Valls*– donava consells de com actuar, en el sentit d'apaivagar els ànims, pel fet que el capdavanter

de la Federació, Fidel Martí Parés, ja havia hagut de passar pel jutjat. Era la tàctica emprada de la caritat, que no duria enlloc. Va ser en el curs d'aquests anys que la potència de Fidel Martí s'expandí per la comarca i per la província de Tarragona i es va convertir en el líder sindical pagès més potent del moment. Corroborava aquesta asseveració el fet que participés a Còrdova, l'abril del 1913, en el Congrés en què unes quantes associacions de pagesos catalanes van convocar, a efectes d'organitzar la pagesia catalana i espanyola⁵. En el Congrés, Fidel Martí hi participà per Valls, es va acordar la creació de la Federació Nacional d'Agricultors, i el quinzenari *La Voz del Campesino*, periòdic que el 1915 es publicà a Valls per a tot Catalunya i Espanya.

El 1918 sorgí el contrapès a la Federació, articulat a través de la Mútua de Propietaris, entitat que el seu nom ja indicava la unió dels propietaris que se sentien amenaçats. La declaració de guerra, de classe, entre ambdues entitats –Federació i Mútua– va ramificar-se. A Alcover va caure mort un veí, malferit un altre i ferit d'arma blanca un tercer, esquiol de la província de Castelló. Al Milà es produí un amotinament contra els

4. Josep Piñas, pagès que arribaria a ser alcalde de Valls en temps de guerra, em comentà que la senyora del Castell anomenada “la gateta del Castell” va ser la primera a acomiadar pagesos. Entrevista, 1 maig 1986.

5. Diaz del Moral, Juan: *Historia de las agitaciones campesinas andaluzas*. Alianza Editorial. Madrid, 1967.

esquirols que treballaven la terra de la qual havia estat desnonat el president de la Federació de la localitat. A Valls hi hagué també un fet luctuós. El 31 de març del 1919, l'advocat Josep Caylà, defensor de les causes dels propietaris, queia abatut per l'acció d'un individu que l'esperava a casa seva. Al judici per als dos pagesos sindicalistes als quals es volia fer pagar els plats trencats se sentiren crits de "llibertat!". Absolts els dos encartats, van ser rebuts a Valls i en concret a la Societat Agrícola, en un acte reivindicatiu a les tesis pageses, ara, ja clarament definides dins del sindicat de la Confederació Nacional del Treball (CNT). A resultes d'aquestes pugnes totes dues parts quedaren tocades i en el període 1920 i 1923 el trencament social va ser un fet. El 1919 la part pagesa obrera es refundà com a Sindicat Únic, i editaren un butlletí del tot corrosiu, resposta en part del periòdic *Juventut*. En aquest període de temps les comarques de Valls i de Montblanc es convertiren en les que dugueren el timó del sindicalisme agrari a la província de Tarragona i en molts moments a Catalunya, sota els rengles de la CNT.

El 1922 sorgí un sindicat estric-

tament pagès, la Unió de Rabassaires (UdR). La seva doctrina de sortida va ser articular un sindicat en què l'aspecte contractual amb els propietaris fos més d'acord als interessos dels pagesos, i propiciar la possibilitat de ser propietaris efectius de la terra que treballaven. Els punts bàsics del programa de la UdR eren la redempció de la rabassa, la duració de vint-i-cinc anys per als arrendaments, la regulació de la renda i l'abonament de millores⁶. A Valls i a la comarca de l'Alt Camp el rebrot del nou sindicat s'estengué restrictivament a alguns nuclis de pagesos de pobles de les terres del Gaià, tocant al Penedès, amb la població de Vila-rodona com a capdavantera.

Fidel Martí a poc a poc cedí el seu torn a joves que el seguien. N'hi hagué quatre que destacaren en l'àmbit del Camp, el Penedès i de la Conca de Barberà: serien Pere Sagarra Boronat de Vallmoll, Josep Piñas Serra de Valls, Joan Arans Nin d'Albinyana i Ramon Porté Dalmau de Montblanc. Tots donarien molt de joc. Pere Sagarra va ser un dels articulistes agraris més potents de Catalunya⁷. Signava els articles com a Anteo. Se li han comptabilitzat fins a 233 articles escrits en nou periòdics

6. Ben especificats per Emili Giralt a la introducció del llibre de Balcells, Albert: *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*. Hogar del libro. Barcelona, 1983, p. 20.

7. S'ha estudiat a Gavalrà Torrents, Antoni: *El pensament agrari de l'anarquisme a l'Alt Camp: 1923-1939. El paper de Pere Sagarra i Boronat*. Excma. Diputació de Tarragona. 1986. Pàssim.

cenetistes, entre el període de 1923 i finals de la guerra. Josep Piñas va ser l'aglutinador vallenc en temps de la República, president del Comitè i alcalde de Valls en temps de guerra. Joan Arans va ser el militant referent al Baix Penedès i en temps de guerra va participar al Comitè Regional de Camperols de la CNT. Ramon Porté va ser la veu potent que retronà abans de la guerra en mítings pagesos, i en temps de guerra va ser el secretari del Comitè Regional de Camperols.

I així s'entrà a la República. Una República esperada i que tantes frustracions significaria per a la gent del camp, per la feblesa a resoldre la temàtica agrària, i per no abordar els problemes que s'arrossegaven, amb rapidesa. S'hi afegí en el seu descàrrec que en el període de llibertat que anà del 1931 al 1936, exclòs el dal·tabaix del 1934, els propietaris agraris s'encerclaren en associacions i partits d'autodefensa que només conduïen al no, i també que els sindicats pagesos no van saber articular propostes d'acció unitària, a fi i efecte que els partits polítics que dominaven el panorama les fessin seves, amb convenciment. I no ho van saber resoldre perquè la maquinària i maquinació dels partits i dels polítics superà la dels sindicats, en definitiva la potència dels treballadors i pagesos. A nivell comarcal, el tema va

anar com segueix.

La UGT de temps de la República va ser un sindicat que cresqué a Catalunya, tot i que a Valls no se li conegué activitat fins l'esclat de la guerra. El setmanari de Valls *Treball*, l'agost del 1938, amb motiu de recordar els 50 anys de la UGT, deia, de manera clara i inequívoca, que "fa dos anys que la UGT fou fundada a la nostra ciutat", demostrant ben a les clares que la seva irrupció havia estat motivada pels fets de guerra, de quan s'obligà que el carnet sindical esdevingués un document quasi obligatori per a tothom. Conseqüentment en l'àmbit pagès no hi havia militància declarada de la UGT malgrat que hi havia un nucli socialista, addicte a la Unió Socialista de Catalunya (USC), que en el curs de la guerra entraria al cercle del PSUC.

La UdR era un sindicat estrictament pagès amb connexions declarades amb l'ERC, festejava altres opcions polítiques, amb una força del tot feble a la comarca, ja que la comarcal, en general, era procliu als interessos de la CNT. És significatiu que el primer míting de la UdR a Valls no es realitzés fins l'any 1930, amb Lluís Companys com a orador, i el seguiren els del mes de maig, altre cop a Valls i a Cabra del Camp, conduïts per diversos propagandistes rabassaires⁸. La rellevància del sindicat la va

8. Pomés, Jordi: *La Unió de Rabassaires*. Publicacions de Abadia de Montserrat. Barcelona, 2000. pàg. 582.

tenir a la conca del Gaià, a Vila-rodona especialment. Tot i així, a l'abril del 1934 hi ha constància d'agrupacions locals a Valls, Aiguamúrcia i els seus agregats de Santes Creus i les Pobles, Alcover, Alió, Bràfim, Cabra del Camp, Nulles, el Pont d'Armentera, Puigpelat, Rodonyà i Vila-rodona⁹.

La CNT era un sindicat d'obres industrials i de pagesos. A Valls i comarca, quan va poder aixecar el vol, a partir de les acaballes de la dictadura de Primo, es reorganitzà a quasi tots els pobles. La CNT es mostrà crítica amb l'aterratge dels oradors rabassaires i no es quedà mirant-ho. El 1929 i 1930, a la premsa, carregà contra la UdR i hi mantingué diatribes per escrit. La crítica la formulava perquè davant el perill de desnonament de les terres, la UdR havia xiulat les orelles a alguns pagesos per enquadrar-se a la seva sindical, i qualificà aquesta organització d'"incaços de conquerir a les masses pageses pel programa agrari, l'intenten atreure per un sentiment rastrer utilitari". Segonament, també es queixava de les falses esperances que donaven els polítics Lluís Companys i Amadeu Aragay de la UdR, en la gira de propaganda per pobles de la co-

marcal de Valls, i els recriminava "estar d'espatlles als camperols més pobres [...], i per tant més necessitats de defensa", en una clara al·lusió que aquests anaven per feina per captar els pagesos que tenien rabassa.

És en aquest context que el govern provisional de la Generalitat comandat per l'ERC, al cap de quinze dies de proclamar-se la República, publicà un decret per apaivagar la demanda de terra que havia promès a la campanya electoral. Pel decret "no podia procedir-se a judicis de desnonament sobre arrendataris rústics d'una renda inferior a 1.500 pta., si no es fundaven en una falta de pagament". Més endavant, a l'estiu del 1931, s'obria un procés de revisió de contractes de conreu, sempre que el preu de l'arrendament fos superior a la renda que corresponia a la finca arrendada segons el líquid imponible establert a la contribució. Per aquestes mesures el repartiment de la collita del vi de l'any 1931 dels rabassers¹⁰ es presentà amb interrogants. D'aquí que en derivés l'acord provisional per la verema del setembre del 1931, acord conegut amb el nom de Pacte de la Generalitat, i que allò que ens interessa deia:

9. Balcells, Albert: *El problema agrari a Catalunya... Op. cit.* Barcelona, 1983, p. 429.

10. Rabasser o rabassa era un terme usat a partir de la vall del Gaià cap a les zones del Penedès, d'una llenca de l'Anoia, del Baix Llobregat i del Vallès. A la comarca de l'Alt Camp el normal era nomenar-lo en funció del contracte que tenia: mitges, el terç, el quart... Més ampliació a Casas Mercadé, Fernando: *Las aparcerías y sus problemas.* Bosch. Barcelona, 1956.

“El que tingui ja demanada o demani la revisió de la renda substituirà la consignació judicial pel lliurament al propietari d'una part de la collita calculada de la següent manera, o sigui que si li lliurava una meitat de fruits en lliurarà un terç; si en lliurava un terç, en lliurarà un quart; si en lliurava un quart, en lliurarà un cinquè...”

En tot aquest procés l'estament propietari va arrengrer-se al costat de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, amb el partit de la Lliga com a interlocutor al Parlament.

En aquest inici de República la UdR –ho hem indicat ja– va tenir poc predicament a Valls. Sabem de casos aïllats, com pot ser el de Joan Baptista Pairo Fabra, el qual en representació de la comarca de Valls era present al Comitè de Control de la UdR de Catalunya. I d'una legislació que afavoria la UdR en la revisió dels contractes de conreu, passant sempre pel jutjat i amb la guàrdia civil fent patrulles per obligar a complir la llei que dictaven els jutges sobre les parts que corresponien a cadascú. I de molts i molts problemes a diferents pobles, en protestes que es generalitzaren a la comarca de l'Alt Camp, el 1932 i 1933.

En aquest ambient d'alarma social, saltà l'espurna que ho podia haver incendiat tot: una manifestació pagesa de conseqüències imprevisibles. El novembre del 1932, a Tarragona, convocats per la CNT i la

UdR, les comarques de Valls i Montblanc activaren un cop de força amb un èxit sonat. La pagesia de la CNT hi anava perquè la comarca de Valls, a l'octubre, ja havia reiterat l'ordre de no pagar el 50% de la collita que pertocava als propietaris, igual com havia succeït el primer any de la República. La UdR hi anava, en canvi, per protestar per la lentitud del govern de la Generalitat a resoldre les seves peticions. La manifestació unitària va patir una ombra de boicot per part del governador, en prohibir la circulació de vehicles a Tarragona. La il·lusió de la protesta es va veure reflectida en l'anada a peu d'un miler de pagesos. Concentrats a Tarragona els nervis dels guàrdies d'assalt van provocar que sortissin armes, fet que va suposar dos ferits de bala, de poca consideració: un de Cabra del Camp i l'altre de la Guàrdia dels Prats. Posteriorment, el 27 d'agost de 1933, a la casa de la vila de Valls es realitzà la constitució de la primera Comissió Arbitral que havia d'entendre en la solució dels conflictes del partit judicial de Valls. L'intent de solució arribava tard i amb els nervis a flor de pell.

A tot això el govern preparava la Llei de Contractes de Conreu, la qual va ser la sepultura de l'ERC en matèria agrària i per extensió de la República. En l'estudi i tramitació de la llei, les condicions favorables als parcers eren considerades excessives per a importants sectors de l'ERC –entre ells,

el mateix conseller d'Agricultura—, atents a voler atreure's una clientela burgesa al partit. El procés de discussió de l'articulat, lent, portà a un descens de l'electorat que es traduï en la derrota electoral d'ERC a les eleccions generals de novembre del 1933. La Llei, quan va veure la llum, va ser atacada per la Lliga Catalana, amb el suport de radicals, dels agraris, de la CEDA i dels monàrquics al Tribunal de Garanties que sentencià que la llei no podia ser emesa pel Parlament català. Ratificada de nou després de les converses a alt nivell entre els governs espanyol i català, s'aprovà el 21 de setembre del 1934. Sense possibilitat d'aplicació, a partir dels fets del 6 d'octubre, quedava suspesa.

En tot aquest període d'abril del 1932 al juny del 1933 la CNT passà també el seu particular calvari, en format de ruptura. De la CNT se'n separaven un grup molt nombrós, que van ser anomenats trentistes, pel fet que van ser trenta els que signaren un manifest en què mostraven la disconformitat amb els mètodes d'acció directa de la CNT, cada vegada més dominada pels que volien la revolució. Pere Sagarra i la comarca de Valls, en aquesta disputa ideològica, agafaren

un paper preponderant. L'exemplificació del problema es visualitzà el 21 de juliol del 1933 quan Pere Sagarra renunciava a publicar en el periòdic obrer de més difusió a Catalunya i Espanya, *Solidaridad Obrera*, pel fet que aquest periòdic s'havia convertit en l'òrgan de la FAI¹¹.

L'any 1933 la CNT s'esmicolà. Al gener aparegué el manifest conegut com dels Metal·lúrgics de Manresa, en què 47 sindicats demanen un Ple Regional extraordinari per desmuntar la potència de la FAI sobre la CNT. La comarca de Vallència i Montblanca, unida per afinitats ideològiques hi donà suport. De Valls i l'Alt Camp sis sindicats ho avalaren amb la seva firma¹². Al març el trencament va ser una realitat al Ple Regional de Sindicats de la CNT de Catalunya realitzat a Barcelona, en què es va ratificar l'expulsió de la Federació local de Sabadell. Al juny, els escindits formaren els Sindicats d'Oposició de Catalunya. El trencament significà que la pagesia valenciana i comarcana estigués més atenta a les proclames polítiques, i que la pèrdua d'influència pagesa fos palpable. Ben aviat se sentiren les primeres veus per la unió de la CNT de Valls i de la comarca, sobretot a partir dels fets d'octubre

11. *Sindicalismo*, 21 juliol 1933.

12. De Valls hi consten el Sindicat de Treballadors Industrials de Valls, el Sindicat de l'Art Fabril i Tèxtil, i el Sindicat de Treballadors del Camp, i de l'Alt Camp els Sindicat Únic de Treballadors del Pla de Santa Maria, i els Sindicats de Treballadors del Camp de Figuerola del Camp i de Vallmoll.

del 1934, i més quan es veia que el capítol carlí vallenc Tomàs Caylà i els seus seguidors s'entrenaven amb pistola i arma llarga, quasi a la vista de la gent. Les converses es produïren abans de la guerra, tot i que la reunificació es produí un cop aquesta esclatà. I així s'arribà a la guerra.

2. Què pensaven els principals sindicats agraris catalans del problema de la terra, a les envistes de la guerra?

El panorama del sindicalisme a inicis de la guerra era prou complicat¹³, tot i que els sindicats que agafaren més força en la vessant agrícola continuaren essent la CNT –no adscrita a cap partit–, la UdR –inicialment seguidora de les tesis de l'ERC i conforme passà la guerra decantada cap al PSUC–, i la UGT –de tarannà socialista engolida també pel PSUC. El que en part modificà el mapa sindical va ser la dissolució dels sindicats d'oposició, els afiliats dels quals entraren de forma majoritària a la CNT d'on provenien, tot i que alguns components s'aliaren amb les tesis socialistes de la UGT. De tota aquesta variabilitat en podem fer un repàs de com estava la situació a ni-

vell de partits:

- La FAI, tot i que no era un partit, en molts moments s'hi comportava. Controlava la CNT, però a partir del Congrés de Saragossa de maig del 1936 les coses havien canviat, a l'integrar-se bona part dels escindits que conformaven els sindicats d'oposició;

- l'ERC feia de corretja de transmissió de la Unió de Rabassaires. Aquest sindicat tenia també influències, en menor mesura, de gent de l'antic Bloc Obrer i Camperol (BOC) i de la Unió Socialista de Catalunya (USC);

- la Federació Catalana del PSOE tenia una forta adscripció per sobre la UGT;

- la USC controlava la Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya;

- el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) tenia ascendència sobre la Federació Obrera d'Unitat Sindical (FOUS);

- Estat Català-Partit Proletari, reformulat el 1934 com a Partit Català Proletari, influïa en el Centre Autonomista de Comerç i Indústria (CADCI), autònom.

Alguns sindicats tenien opinió decidida de com arreglar la problemàtica del camp: la CNT, en un àmbit general abraçant tots els treballadors

13. Extret, bàsicament, de Balcells, Albert: "El socialismo en Catalunya durante la Segunda República (1931-1936)", en *Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XIX-XX*. Editorial Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1973, pàg. 177-213; Balcells, Albert: *El problema agrari... Op. cit.* Barcelona, 1983, pàg. 353-374, i *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya segle XX* (Isidre Molas, editor). Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 2000.

de la terra, sense distinció; la UdR, abastant un segment pagès específic, i la UGT, articulant-se conforme avançava la guerra¹⁴.

2. 1. La veu de la CNT

La CNT era un sindicat amb força. Quin era el seu posicionament sindical en temàtica agrària? El Congrés del Teatro Iris de Saragossa del 1936 marcà la pauta: necessitat d'anar a l'expropiació sense indemnització de les propietats de més de 50 ha; la confiscació del bestiar i de la maquinària i de les llavors i grans en poder dels terratinents expropiats; la revisió dels béns comunals i el lliurament proporcional i gratuït en usdefruit d'aquests terrenys als sindicats de pagesos per a la seva explotació de forma col·lectiva; l'abolició de la contribució, impostos territorials, deutes i càrregues hipotecàries que gravessin la propietat i els seus estris i que fossin el mitjà de vida del pagès que conreés la terra directament, sense intervenció continuada d'altres tre-

balladors; la supressió de la renda en diners o en espècie que els petits arrendadors i rabassers havien de satisfer a l'amo; foment d'obres hidràuliques, vies d'accés, granges avícoles, estacions enològiques i escoles de pagesos; la solució al cost de la vida amb jornals adequats a les necessitats, i l'acció directa dels sindicats de pagesos agafant les terres descuidades que constituïssin una malversació productiva¹⁵. Pocs dies abans de l'esclat de la revolta, Mariano Rodríguez Vázquez *Marianet*, secretari de la Regional catalana, cridà un reduït i selecte sector de la pagesia per discutir l'orientació d'un pla d'indicació immediat¹⁶. Ramon Porté, l'agafà discursejant el 19 de juliol a Godall.

2.2. La veu de la UdR

La UdR era un sindicat amb una estructura social en format de xarxa, en la qual hi entrarien des de pagesos amb ideologia declaradament republicana, fins a reformistes, sota

14. Es pot resseguir amb profunditat a Malefakis, Edward: *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX*. Ariel. Barcelona, 1980, en el Capítol Vè, p. 163 i s. "El problema agrario antes de la República".

15. Pot resseguir-se a *El congreso confederal de Zaragoza*. Zero. Madrid, 1978. També a *Textos de formación libertaria: CNT. Acuerdos del Congreso de Zaragoza. Mayo de 1937*. N. 1. Abril de 1977 i a *Las colectividades campesinas 1936-1939*. Edició de "Los de siempre". Tusquets editor. Barcelona, 1977, p. 87. Per a tot el període és interessant Vega. Eulàlia: *Anarquistas y sindicalistas durante la Segunda República 1931-1936*. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació. València, 1987.

16. Hi va assistir, a més de l'indicat, Joan Arans, Pau Palau, Pere Sagarra, i Mascarell de Tortosa. Conversa gravada amb Ramon Porté, 2 desembre 1983. Hi hagué discrepàncies d'orientació entre Porté i Sagarra, i predominen les tesis del primer.

un objectiu comú: reformar les bases contractuals de la terra per a una millora social del pagès que conrea la terra. Realitzà el seu Congrés al març del 1936, i s'hi va observar un canvi a l'esquerra, en una línia obrerista¹⁷. El Congrés dictaminà sobre el règim de propietat, basada en l'expropiació sense indemnització de la terra posseïda privadament, i que la terra era propietat col·lectiva de la societat. Respecte al règim del treball s'aprovà que els fruits obtinguts del treball eren de qui els havia produït, que s'havia d'anar a la creació d'una unitat familiar de conreu basada en la reunió dels diversos trosos que conreés el pagès, encarat que tingués una sola explotació, a la qual s'afegiria la terra que convingués per mantenir la família, i que s'optaria en la creació d'explotacions col·lectives de règim cooperatiu allà on les condicions de conreu fessin més econòmica aquesta forma d'explotació.

La UdR, tot traient-se la cotilla política de l'ERC, agafà un rumb més combatiu. Al Congrés es reclamà al president Lluís Companys la reposició de la totalitat del pagesos desnonats a les terres que treballaven

abans dels fets d'octubre, i a accelerar el retorn de les quantitats que els pagesos havien hagut de pagar als propietaris per les parts retingudes en base a les lleis de la Generalitat, i que els propietaris havien reclamat dels pagesos, durant el període del bienni negre. Amb aquestes mesures la UdR tenia la intenció de convertir-se no només en el sindicat dels rabassaires sinó en el partit agrari de la pagesia catalana.

A partir del Congrés, membres de la UdR establiren contactes amb el comitè d'enllaç de partits polítics, que just entrar la guerra formarien el PSUC. Josep Torrents, pagès i comerciant de vins, exmembre de la CNT, del BOC i ara de la UdR seria una de les peces bàsiques de l'apropament de la UdR al PSUC¹⁸.

2.3. La veu de la UGT

La UGT era un sindicat socialista, més encarat al món industrial que a l'estament pagès.

A aquesta manca de força caldria afegir-hi el trencament de la UGT, a partir del congrés del Walkyria de l'abril del 1934, quan la USC va abandonar-lo i va crear la Unió General de

17. Agafem la data i el número del Congrés de Colomer Rovira, Margarida: *Josep Calvet i Móra. La trajectòria d'un rabassaire argentoni 1891-1950*. Ed. Ajuntament d'Argentona. 1996, pàg. 82 front a la data i mes -15 de maig- que indiquen Balcells, Albert: *El problema agrari a Catalunya...* Op. cit. Barcelona, 1983, pàg. 364-365, o Mayayo i Artal, Andreu: *Josep Torrents (1899-1943). Pagès de Bellvei del Penedès. Dirigent agrari català*. Edicions El Mèdol. Tarragona, 1988, pàg. 57, que indica que corresponia al primer congrés.

18. Per resseguir aquest personatge cal veure el bon treball de Mayayo i Artal, Andreu: *Josep Torrents ... Op. cit.* Tarragona, 1988.

Sindicats Obrers de Catalunya (UGSOC). La UGT recuperaria el seu pols i eixamplaria el camp d'acció durant els mesos anteriors al 1936, en ser l'eix d'unió d'interessos de sindicats marxistes, en un procés que no culminaria fins al començament del 1937, en plena guerra.

3. Les col·lectivitzacions agràries

La col·lectivització no es va entendre de manera igual per a tothom. No era el mateix la percepció que en tenia el propietari de la terra, de la d'un parcer o d'un jornal·ler. Mentre per al primer col·lectivització era sinònim d'usurpació, per al parcer equivalia a ser amo circumstancial de la terra i no pagar cap delme a l'amo, i per al jornal·ler era situar la propietat al servei de qui la treballava. Un component llibertari del moment expressava que: "...colectivizar no es dar ni quitar nada; es simplemente hermanar a todos los hombres del campo; trabajando todos unidos, con un mismo objetivo, para el bien común, desterrando de su mente los egoísmos que les convierten en seres extraños, desoyentes de las penas y dolores de sus propios vecinos"¹⁹. Aquest ideal de col·lectivització partia que la terra no tenia propietat ni amo i que la base del treball implicava una igualtat de partida i de solució del problema que arrastrava

Catalunya i Espanya d'una terra concentrada en poques mans.

Una altra qüestió sobre la qual es desgranà literatura va ser la diferenciació entre incautació i col·lectivització. Incautació era l'apropiació dels béns rústics, urbans i bancaris dels propietaris que directament o indirecta havien participat en el moviment rebel. I col·lectivització era la part d'aquestes propietats que es posaven al servei d'un grup de pagesos. Amb aquesta distinció s'especificava que, per norma general, la col·lectivització es gestà sobre les terres administrades directament pel propietari, i que les terres manades per arrendadors i parcers, tot i que s'havien incautat no s'havien col·lectivitzat, amb l'excepció que els arrendataris i parcers haguessin decidit entrar a formar part de la col·lectivitat. Per aquesta precisió sabem que les terres incautades van passar a mans dels consells municipals —o sigui els Ajuntaments—, els quals disposaren un cànon de parceria o d'arrendament que el pagès havia de continuar pagant, quantitat que en alguns casos s'ingressà a la caixa municipal per a usos del municipi²⁰.

El terme col·lectivització s'aiguallí amb el de cooperació, sobretot en segons quins indrets que no tenien xarxa cooperativista. Evidentment no era el cas d'Alcover ni de l'Alt Camp,

19. "Temas agrarios: Colectivización", *Ruta*, 7 gener 1937, José Conesa.

20. "Incautaciones y colectividades", *Acció Sindical*, 24 desembre 1936, Anteo.

on la cooperació tenia arrels profundes, d'anys. Des d'una perspectiva del sindicat de la CNT, el principal valedor del sistema de treball col·lectiu, s'entenia el cooperativisme com un mitjà, mentre que col·lectivisme era l'encarnació de la perfecció social, que traslladat a un exemple gràfic podia concretar-se en el fet que el cooperativisme seria un dels primers graons de l'estructura social, mentre que el col·lectivisme en seria el replà²¹.

Amb tot, com és que es va produir aquest canvi d'actuació econòmica en el treball? Hi ha veus que han dit que si no s'hagués produït l'aixecament militar del 19 de juliol, que va conformar la ruptura de les estructures polítiques i de capgirament de l'ordre establert, si no s'haguessin desmuntat les estructures socials en format d'abandó de propietats i fàbriques, en definitiva, si no s'hagués produït aquest buit de poder polític i poder social que es produí per l'esclat de la guerra, no hauria estat possible posar en marxa el procés de les col·lectivitzacions. Des d'aquesta perspectiva, per tant, la responsabilitat que fos possible d'engegar un sistema econòmic nou, estaria en l'aixecament militar que va crear unes condicions que no existien prè-

viament²².

De col·lectivitzacions n'hi va haver de diversos tipus, en funció de com es van dur a terme. La uniformització no en va ser pas la norma. Els models organitzatius van passar per quatre modalitats generals:

- Un va ser el que seguiren poblacions del pla de Barcelona, de terreny de regadiu. A l'esclatar el moviment, la producció es paralitzà. Vist que no es plantava res, i que el pas següent era la gana, els capdavanters del moviment van optar per la col·lectivització total. La terra majoritàriament en mans d'arrendadors implicà que aquests exercissin de patronal, i van ser aquests arrendadors els que van prestar els primers diners, per arrencar i tornar a plantar. El treball es dissenyà en base a zones.

- El segon, i alhora el més estès, es va realitzar als pobles pagesos on hi havia una base cooperativa estable. En aquesta modalitat, els col·lectivistes requisaren alguns terrenys i junt amb les terres pròpies del que en tenia, a més dels estris complementaris, es va fer una col·lectivització voluntària. S'assenyalà, per norma general, una assignació familiar en funció de les necessitats que el col·lectivista havia de sustentar.

- Una tercera modalitat va ser la

21. "Cooperatives i col·lectivitats", *SUT*, 4 febrer 1938, Falk. El setmanari era el portaveu de la Federació local de Sindicats Únics de Treballadors, que sortia a Vilafranca del Penedès.

22. Vídeo Memòria Popular de TVE "La col·lectivització durant la guerra civil". 8/03/1983. Aquestes idees són expressades per Joan B. Culla.

que es va activar a alguns pobles del costat del front. Fou una col·lectivització en la qual entraven a més dels pagesos altres grups productius industrials i de serveis, en un format de comuna. En aquesta via la municipalització va ser una constant i se seguí la doctrina del comunisme llibertari, en la qual no hi va haver llibertat per a entrar ni per a sortir.

- El darrer model seria la col·lectivitat propugnada per un tipus específic de pagès —els rabassaires—, que agafaren unitats completes de terres —bàsicament masos—, que van ser conreades completant la terra pròpia que posseïen, i s'unien en funció de la terra que havien de menar.

A aquestes quatre maneres d'actuar que hem classificat com a generals s'haurien d'afegir les variants locals de cada manera d'operar, segons les fórmules de connexió entre una i altra variant, circumstància que suposà a la pràctica una variabilitat extraordinària, que ara i aquí és impossible delimitar.

L'agrupació de treball en col·lectivitat suposà molts canvis estructurals. Un va ser que la terra es conreà fins al darrer moment, malgrat que els braços joves anessin marxant progressivament al front, mentre que en la modalitat de treball individual la pèrdua d'homes pel mateix motiu implicà una disminució de potència més acusada, per un fet tan normal que no hi havia manadors d'animals per fer-los treballar.

La col·lectivització agrària no s'ha de confondre amb la que es practicà a nivell industrial. El fet va ser que es regulà normativa de funcionament des de la vessant industrial, mentre que l'estructura agrària quedà, en força moments, en segon terme. A això s'hi sumà el conflicte entre les conselleries d'Economia i d'Agricultura de la Generalitat, tot i que no va esbombar-se gens. Alguns delegats del Consell d'Economia de les regions en què es va dividir Catalunya, al novembre del 1936, en parlar de controls i col·lectivitzacions sobre la indústria i el comerç consideraven que les seves funcions devien abastar també les activitats agrícoles, en una intrusió a la parcel·la estrictament agrícola.

La col·lectivització no va ser pas acceptada per tots els partits i sindicats. Si al començament de la guerra ningú no tossia en una CNT de mentalitat clarament industrial, i poc decidida a intentar solucionar els problemes agrícoles, la circumstància d'entrar al govern de la Generalitat i posteriorment al de l'Estat significà que aquest sindicat passà de ser la màquina a ser un vagó, en alguns casos sense un rumb definit. Cal significar que el pas d'una posició de força a una de subsidiària no va ser acceptat sense més per la CNT, però els fets demostraren que el poder que no agafaren al començament de la guerra, quan ho tenia tot a favor, a poc a poc li passà factura, fins que

va ser relegada de responsabilitats definides. El procés col·lectivitzador, òbviament, se'n ressentí.

Ben aviat la política de partits triomfà, per la qual cosa les col·lectivitzacions de la terra agafaren la perspectiva que aquests li donaren, tot i que no hem de descartar les servituds que s'arrossegaven. Així, l'ERC, liberal i propera a petits propietaris, s'hi oposà subtilment i va posar constants traves a una legislació feta a la seva conveniència.

El nou partit del PSUC –nascut amb presses el 23 de juliol, format per quatre grups: Federació Catalana del PSOE, Unió Socialista de Catalunya, Partit Català Proletari i Partit Comunista de Catalunya– argumentà que primer s'havia de guanyar la guerra. Basà l'estratègia en la formació de cooperatives i en la llibertat individual respecte si treballar col·lectivament o no, aspecte que li suposà simpaties del petit i del gran propietari no col·lectivista. L'entrada

de propietaris, catalanistes i sobretot arribistes, el va fer un partit populista que en el curs de la guerra desplaçà l'ERC. Per aquests condicionaments, s'ha escrit que el PSUC tenia una flexibilitat enorme, que en part va ser la consolidació del seu èxit, i es va constatar que no va arribar a ser comunista fins a l'acabament de la guerra. Sindicalment, el PSUC partia de la UGT, feble a Catalunya, però que amb la unificació amplià molt el seu radi d'influència²³. El PSUC, a més, en temàtica agrària donà suport a les bases socioeconòmiques de la UdR, per la qual cosa, aquest sindicat-partit va convertir-se, en el fons, en moltes de les seves actuacions en la corretja de transmissió del partit.

El partit-sindicat de la UdR el 22 de juliol del 1936 mogué fitxa²⁴. Donà orientacions als seus afiliats de no pagar la part que tocava als amos de les terres ni a satisfer cap arrendament, a vendre els productes als sin-

23. Amb la unificació, la UGT incorporava minories sindicals com: la Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya (UGSOC) de la Unió Socialista de Catalunya; la Confederació General del Treball Unitària (CGTU) en l'òrbita del Partit Comunista de Catalunya, la Federació Obrera de Sindicats de la Indústria Gastronòmica (FOSIG) influenciat pel Partit Català Proletari i el Partit Comunista de Catalunya, i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) orientat pel Partit Català Proletari. Talment, les perspectives de creixement no estaven pas tancades, ja que la UdR al Congrés del maig del 1936 havia condemnat l'antiga direcció de l'ERC, i n'expulsà el líder, Amadeu Aragay, per apropiarse a la Unió Socialista de Catalunya. Més ampliació al magnífic llibre Ucelay da Cal, Enric: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. La Magrana. Barcelona, 1982. Per a la part de la UGT és extremadament útil Ballester, David: *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*. Columna. Fundació Josep Camaposada. Barcelona, 1998.

24. Balcells, Albert: *El problema agrari a Catalunya... Op.cit.* Barcelona, 1983, p. 374 i s.

dicats agrícoles locals, a expropriar els grans propietaris i a posar les terres en mans dels jornalers i dels petits pagesos curts de terra, i a la confiscació de les empreses privades dedicades al comerç de productes agrícoles, i a fer-se seus els sindicats agrícoles tot establint el règim d'un home un vot, amb les portes obertes per a tots aquells que hi volguessin entrar. El 23, el màxim dirigent de la UdR Josep Calvet, que en el curs de la guerra seria el conseller d'Agricultura perpetu, va fer un discurs per ràdio en què indicà que "és indispensable reprendre immediatament les tasques del camp. La collita ja no és del propietari; la collita serà del conreador"²⁵. Ben aviat es va manifestar en contra de la col·lectivització, es va pronunciar pel repartiment de la terra, l'anul·lació dels pagaments en concepte d'arrendament i la creació d'explotacions familiars.

La UdR en aquesta arrencada era l'únic sindicat agrari que tenia una xarxa de sindicats agrícoles –la CNT i la UGT no en tenien–, a partir de fer-se seva la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), dirigida abans per propietaris i per membres de la Lliga. El decret de 27 d'agost de 1936 respecte a l'ingrés forçós dels pagesos als sindicats agrícoles significà que la xarxa de la clientela

que entrà als seus rengles va ser variada i bigarrada. A inicis de desembre del 1936 la confluència de la USA amb altres cooperatives, configurà l'articulació a la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FESAC), controlada igualment per la UdR. Per aquesta via cooperativista, i atès que la nova normativa del Decret de Sindicació Obligatoria implicava que tots els pagesos havien de realitzar la venda o transformació dels productes a través del Sindicat Agrícola, aquests organismes van obrir les portes a una sindicació massiva, que en gran part controlà la UdR. Les xifres parlen per si mateixes: dels 35.000 afiliats del setembre del 1936 passaren a uns 100.000 al juny del 1937²⁶. En aquest context, Pere Ardiaca, secretari del Consell d'Agricultura, el 9 d'octubre del 1936, en una conferència radiada, basant-se en la necessitat de tenir divises per comprar matèries primeres per a la indústria, manifestà que no podien fer-se experiments al camp. D'aquesta manera la UdR coincidia amb l'ERC i el PSUC negant l'activació de les col·lectivitats, a favor de primer guanyar la guerra enfront de la postura de la CNT de fer la revolució i la guerra, alhora.

La CNT pagesa entrà a la guerra, en fals, depenent en tot i per tot de l'estructura del Comitè Regional del

25. Colomer Rovira, Margarida: *Josep Calvet i Móra... Op. cit.* Argentona, 1996, pàg. 87.

26. Bernecker Walther L.: *Colectividades y revolución social. Crítica.* Barcelona, 1982. P. 152 i s.

sindicat. Aquest fet serà clau per entendre'n el procés. I demostratiu que la CNT pagesa no havia sabut articular un discurs propi i autònom, entestat com havia estat en un procés de trencament, convuls, en els anys de la República, i que inexcusablement en període de guerra acabaria pagant. La CNT estava a mans del sector industrial, que considerava la pagesia com un apèndix del sindicat. L'agost del 1936, s'aprovà la sindicació obligatòria dels pagesos, decisió en què la CNT pagesa no va participar decididament. Per veure la dependència, cal indicar que va ser aquest comitè regional qui va convocar un ple de camperols, al setembre del 1936, en el qual s'acordà la formació d'un Comitè de Relacions de Camperols, sense articular, però, de moment, cap nomenament. En un Ple de Locals i Comarcals posterior, que es realitzà el mateix mes, es designà Ramon Porté com a secretari del referit comitè. Aquest Comitè de Relacions de Camperols seria l'organisme definidor de la CNT en època de guerra. Va estar instal·lat a la Via Durruti de Barcelona²⁷.

El Comitè de Relacions de Camperols va tenir com a funcions l'organització del camp català i la distribució

de productes des de l'òptica confederal i n'hi ha prou de veure com es distribuïren les secretaries per adonar-se de les funcions que es va autoencomanar per pròpia voluntat operativa. A la secretaria general, coordinadora de tots els temes, s'hi afegien la de Consultes i Propaganda oral, per donar la veu oficial i respondre dels dubtes interpretatius que sorgiren i que no foren pocs; la d'Adquisicions, que tendia a proveir de llavors, de maquinària o del que convingués per facilitar la feina als pagesos; la de Relacions Econòmiques, que buscava la valorització adequada dels productes del camp i l'intercanvi²⁸; la de Col·lectivitats, que com el seu nom indica va tenir com a feina principal regular el segment de pagesos que havien decidit seguir per aquesta via en el treball del camp, i la d'Avicultura, perquè una de les màximes per a la subsistència dels pagesos va ser l'ànim que es donà per a la construcció de granges avícoles com a complement de la pròpia terra que es portava. D'exemples d'acció n'hi ha diversos en cada cas, però aquí visionarem la vessant col·lectivista per veure quina va ser la seva funció, en què va influir i en què va ser derrotada estrepitosament, sense descuidar as-

27. A Peirats, José: *Los anarquistas en la crisis política española*. Editorial Alfa. Buenos Aires, 1964, p. 165, s'hi diu textualment que l'organisme que relligà les diferents federacions d'àmbit estatal, la Federación Regional de Campesinos, no va prendre acords fins al febrer del 1937, o sigui, cinc mesos més tard que el Comitè de Relacions Camperoles, de Catalunya.

28. *Ibídem*, p. 163, s'hi diu que la relació entre col·lectivistes s'articulava directament per mitjà del Comitè Regional de Camperols.

pectes d'altres accions que reforcin el comentat.

El Comitè de Relacions Camperoles va fer sentir la veu a través de plens. El primer que es realitzà va ser el del 5 de setembre del 1936, la primera magna reunió des del 19 de juliol realitzada des de la vessant específicament agrària, en el qual s'aprovà per unanimitat la ponència sobre col·lectivització del camp, després d'un pròleg, extens, on es perfilava la idiosincràsia del pagès²⁹. La quarta ponència del Ple la redactà un representant de les 23 comarcals de Catalunya assistents al Ple, hi constà que per la de Montblanc hi participà Ramon Porté i per la de Valls

Anton Ferré Marí *Anton Trenat*, de Cabra del Camp. Tanmateix, altres sindicats de la comarca van assistir-hi. Era el cas del mateix Anton Ferré, de Cabra del Camp, el qual tenia la representació del Sindicat de Pagesos de Cabra, Josep Domingo pel Sindicat de Treballadors CNT de Puigpelat, Salvador Gumà del Sindicat de Pagesos d'Alcover, Llorenç Robert del Sindicat d'Oficis Varis de Vila-rodonà, Josep Huguet pel Sindicat Únic del Pla de Cabra i Josep Piñas pel Sindicat Únic de Treballadors de Valls³⁰.

En el Ple, un dels punts de debat va ser el de la col·lectivització. La CNT com a punta! essencial del seu

29. Porté havia estat nomenat secretari en un Congrés de la Regional de Catalunya, tot i que no s'hi pogué incorporar fins poc temps després per malaltia. La seva primera gran acció va ser organitzar el Congrés de setembre del 1936. "Allí es tractà de la col·lectivització. Un 99,5% dels delegats eren per la col·lectivització forçada, total. I un 0,5% per les col·lectivitzacions voluntàries. Entre aquests hi era jo, Josep Piñas de Valls i Anton Ferré de Cabra. Em vaig escarrassar fort, fort, per explicar que no era possible la col·lectivització total, sinó que nosaltres havíem de fer la voluntària, i que als pagesos se'ls ha de convèncer pels ulls i donar exemple de la nostra administració de cultius. El dictamen el va fer un delegat de Figueres que no era pagès, i l'Anton Ferré em va dir: 'tu pots fer una cosa millor'. El vaig fer en 20 minuts". Porté, en temps de guerra, va tenir tres càrrecs de responsabilitat: secretari del Comitè Regional de Camperols de la CNT; membre de la comissió permanent del Consell d'Agricultura –d'aquest càrrec tenia sou i mantenien la família–, i vicepresident d'UGT-CNT en el moment que es va fer el pacte.

30. *Congreso regional de campesinos de Cataluña: Memoria Septiembre 1936*. Artes Gráficas CNT. Barcelona, 1936. La veu alguns d'ells es deixà sentir al Ple en el curs dels debats. Alcover va dir que s'havien de crear cooperatives locals, estructurar-les i fer estadística dels productes que sobraven i dels que faltaven, i en el tema de la fusió amb altres sindicats creia que no era viable, ja que aquests es mostraven adversaris cap a la CNT; Valls, en parlar d'acoblir els obrers de la ciutat al camp, assenyala que s'hauria d'aconseguir del Consell d'Economia perquè ajudés el camp, i en el tema de fusió sindical, opinava igual que Montblanc, en el sentit que s'havien de tenir bones relacions amb les altres organitzacions pageses, però que s'havia de fer una propaganda intensa perquè imperés la CNT. En el tema de si s'havia de constituir el Comitè Regional de Camperols i on havia de fixar la residència, el Pla va prendre la paraula per opinar que s'havia de constituir amb onze membres –dos per província més tres del secretariat– i que la residència havia de ser a Valls. L'aprovació després del debat va ser que es fixaria a Barcelona, i estaria format per 12 membres, i n'afegiren un quart delegat al secretariat.

programa agrari creia en la col·lectivització total, però rebaixà plantejaments, segons la seva pròpia versió, per no ferir susceptibilitats d'altres sectors que lluitaven contra el feixisme³¹. Aquest rebaixar objectius i passar de la col·lectivització total, forçada, que volia un sector, per passar a la col·lectivització parcial amb determinats condicionants, va estar comandada per Ramon Porté i per delegats pagesos provinents de comarques que entenien que el pagès seria contrari a un daltabaix tan profund. Ajudaren aquesta tesitura sectors de premsa afins a les idees d'aquells que anaven al davant que s'encarregaren de donar opinió. L'acció que implicà que s'anés cap a la col·lectivització voluntària i no a la forçada va ser l'experiència cooperativa que duien a les espatlles el nucli dirigent, en el sentit que el pagès se l'havia de convèncer per la vista i no per coacció. La proposta era arriscada per a la CNT perquè un sector ampli volien accions contundents, ja que mai havien passat per la cooperació, que en el fons veien com a reformista. L'acord definitiu va ser que les col·lectivitats que es formessin ho fessin de manera voluntària, tot respectant el petit propietari i arrendatari que volgués continuar treballant la terra. S'acordà també que les col·lectivitats que es formessin seri-

en a partir de la terra que aportarien els col·lectivitzadors, les incautacions als grans terratinents i del sobrant de l'explotació familiar.

L'acord, de 5 punts, per la seva transcendència va ser com segueix, en algunes de les seves parts³²:

En el primer s'aprovà que al realitzar-se la col·lectivització, es faria amb cautela "a fin de que los pequeños propietarios no desconfien ni un momento de nuestra obra emancipadora y, en consecuencia, que no puedan convertirse en enemigos, entorpecedores o saboteadores de nuestra obra, se les respetará en principio, el cultivo de las tierras que por sus propios brazos puedan labrar y siempre que esto no obstruya o dificulte el desarrollo debido de los núcleos que se colectivicen". El segon determinava amb tota claredat que les terres serien controlades i administrades pel Sindicat de la CNT. El tercer aprovà que el Sindicat també exerciria el control de tota la producció, així com l'adquisició de matèries dels petits propietaris que provisionalment continuessin amb el cultiu directe. El quart establia la intercooperació en el sentit del treball, podien passar pagesos d'un lloc on sobressin braços a un on en faltessin. El cinquè subdividit en tres apartats indicava que si es podia realitzar la col·lectivització sense que

31. Fundación Anselmo Lorenzo (FAL). Madrid. Archivo CNT de Amsterdam. Rodet 97.

32. "Los campesinos catalanes y la colectivización", *Acció Sindical*, 8 octubre 1936, p.2.

sorgissin problemes s'hauria de fer "con carácter totalitario e inmediata"³³; que a cada poble si no es compartia el criteri de la col·lectivització total s'havia d'anar a la incautació de la gran propietat i béns dels elements feixistes, per ser col·lectivitzats, i que els sindicats quedaven facultats per deixar als arrendadors un temps prudencial per a la col·lectivització total, de la mateixa manera com es feia amb el petit propietari. La ponència aprovava, en definitiva, que cada sindicat local era lliure d'aplicar una col·lectivització a ultrança com esperar a veure com es descantellaven els esdeveniments. Igual com se suggeria la instal·lació de granges avícoles i s'animava a l'electrificació, la urbanització i el sanejament dels nuclis rurals, tot i com a final, i sustentat en el federalisme de què feia gala la CNT, s'acordava donar llibertat a cada localitat per a l'elecció i la forma com dur a la pràctica els referits acords.

Abans del Congrés cap organització sindical del camp havia dit la seva sobre el tema. Quan el Ple es va realitzar, Lluís Ardiaca, secretari de la conselleria d'Agricultura de la Generalitat, com ja hem dit, des de la premsa i des dels micròfons va arremetre contra l'acord dient que no era l'hora de les col·lectivitats. Igual com es manifestà la UGT. Començada la guerra la polèmica al camp estava servi-

da. El problema era gruixut i de difícil solució.

La CNT intentà de totes totes que el procés col·lectivitzador avancés. Al novembre-desembre del 1936 proposà una entesa programàtica amb la UGT i la UdR, però tant el sindicat socialista com el sindicat-partit arrengrerat a les files dels comunistes, cada vegada més forts, no acceptaren les tesis col·laboracionistes, i quedaren els anarcosindicalistes descol·locats. Amb aquest bagatge, la CNT es quedà sola defensant les col·lectivitats. Això implicà que els atacs li vinguessin tant dels propietaris, cada vegada més envalentonats pel curs de la guerra, com dels sindicats, que amb tenalla de ferro seguien tesis divergents. La prova és que la legalització de les que funcionaren no va ser efectiva fins al 8 d'octubre del 1937.

4. El procés de legalització de terres confiscades i col·lectivitzades

El circuit de legalització de les terres i dels immobles urbans agafats de mans particulars o de l'església que havien passat a mans del Comitè, dels sindicats i dels partits, inicialment van ser fets en funció de la conveniència, sense un pas prefixat. Després s'intentaren enquadrar per un sedàs legal. El procés passà per la Generalitat de Catalunya, pel

33. Es pot ampliar a Mintz, Frank: *La autogestión en la España revolucionaria*. Las Ediciones de la Piqueta. Madrid, 1977. P. 271-272.

Departament de Justícia, per un Comitè d'Apropiacions nomenat a l'efecte, des del 5 d'agost del 1936 fins al 9 de gener de 1937, data en què passà al Departament de Finances, a la Comissió de Responsabilitats. Aquesta darrera Comissió va ampliar el seu camp d'acció i, en el cas que ens ocupa, va determinar les responsabilitats a prendre en les decisions sobre les apropiacions definitives, ampliant competències respecte l'anterior Comitè, quant a la retenció de comptes corrents, llibretes d'estalvi i altres valors de persones afectes al moviment subversiu.

Les denúncies a la Comissió de Responsabilitats es van tramitar poble a poble, per escrit, a partir del Decret de 9 de gener de 1937 i, en general, van ser signades per l'alcalde de la població, i demanava que es fessin definitives les incautacions locals, ja efectuades i en plena vigència. S'hi demanava tant per les incautacions que havia realitzat l'Ajuntament i el seu precedent del Comitè de Milícies Antifeixistes local, com en altres casos per les efectuades per totes i cadascuna de les organitzacions polítiques, sindicals i econòmiques –en aquest darrer cas bàsicament societats o sindicats agrícoles–, que s'havien apropiat d'immobles i terres d'un afectat que era inclòs, sempre, com a suposat fei-

xista. En alguns casos la demanda la cursava la mateixa organització que s'havia fet seva la propietat. Hi ha, com veiem, diversa variabilitat.

El 17 de març de 1937, al carrer Mallorca, 269, entresòl, es constituí la Comissió de Responsabilitats creada per Decret del conseller primer i de Finances de la Generalitat de Catalunya de 9 de gener³⁴. A la reunió presidida per Carles Martí Feded, en qualitat de representant del conseller primer hi assistiren: Martí Barrera Maresma, com a president de la Comissió, Joan Tauler Palomeras, vocal representant del conseller de Finances, Enric Galofré Haeffmer, representant del conseller d'Economia, Joan Sauret Garcia, representant del conseller de Seguretat Interior, i Gaietà Rahola Escofet, cap de l'Oficina de la Comissió que actuà com a secretari d'aquesta, excusà la seva assistència Lluís Jayme Zamora, representant del conseller de Justícia.

Martí Barrera i Gaietà Rahola Escofet, president i secretari de la Comissió de Responsabilitats, feren els tràmits legals de rebuda de la documentació, i quan tocava el torn –que detectem que era molt lent, de quasi un any i mig–, s'iniciava el procediment, que consistia en una investigació del propietari encausat per emetre sentència. Els tràmits eren si l'encartat havia estat condemnat

34. Arxiu Històric Nacional de Catalunya (AHNC). Sant Cugat del Vallès. Fons Generalitat de Catalunya. Lligall 157.

pels tribunals populars o especials, per la qual cosa es demanava auxili del president de l'Audiència. Es demanava també que fos reclamat als municipis i als registres de la propietat les dades censals de la propietat requisada i, alhora, del conjunt de les propietats de l'individu encausat. S'acabava demanant a la Direcció General de Crèdit i Tresoreria tots els saldos de comptes corrents i de dipòsits de valors i altres efectius "que obrin a nom d'aquella persona en tots els establiments de Banca i d'Estalvi de Catalunya". En resum, s'obrien diligències i es demanà documentació a quatre organismes diferents.

En l'ofici al director general de Crèdit i Tresoreria es concretava exactament què es volia. S'hi demanava "la retenció provisional de tots els saldos de comptes corrents bancaris o d'estalvi i els valors mobiliaris i altres efectes dipositats en establiments bancaris i institucions d'estalvi, o continguts en llurs caixes de seguretat, que figurin a nom de la persona", i que se n'informés al Comitè de Responsabilitats. En l'ofici al Registrador de la propietat del partit se li demanava sobre la persona o persones que constessin com a propietaris de l'immoble, sobre el dret de propietat i de les càrregues que pogués tenir a favor de terceres persones, afegint que s'informés també respecte "a les altres finques que a nom del ciutadà expedientat constin inscrites en aqueix Registre". En l'ofici

a l'alcalde s'hi demanava el número d'amillament, el líquid imposable, i les dades respecte a altres finques que apareguessin amillarades. I finalment l'ofici al president de l'Audiència havia de respondre si el referit ciutadà havia estat condemnat com a facciós o desafecte al règim pels tribunals especials o populars del territori de Catalunya, i cas que fos afirmatiu, les dades de la condemna que poguessin ser d'interès a l'efecte de l'expedient obert.

Tanmateix, es publicava un edicte al Diari Oficial de la Generalitat per si alguna persona o entitat que tingués a bé fer alguna al·legació competés amb la possibilitat de fer-la, i es convocava també el ciutadà expedientat perquè també pogués expressar allò que estimés oportú. L'edicte sortia publicat entre 20 i 30 dies després de la data en què el secretari de la Comissió de Responsabilitats demanava la documentació als quatre organismes. A les al·legacions hem pogut comprovar escrits de descàrrec de l'espoliat, i ampliacions políticossindicals de la persona que era objecte d'acusació, emesa des de l'organització política o sindical que s'havia fet la mestressa de la terra o de l'immoble. El procés, en general, va ser lent. El factor principal de les demores era que la Comissió de Responsabilitats es veuria desbordada per l'allau de documentació a revisar. Finit el procés, les resolucions que hi consten eren l'absolutòria, la con-

demna, o bé que el procés era sobresegut. Per les actes analitzades, la primera i la tercera modalitat eren les resolucions més usuals.

5. La col·lectivització agrària sempre en quarantena

Al juliol del 1936 a Catalunya, com a Espanya, hi havia atur. Concretament al juliol del 1936, 9.114 treballadors agrícoles no tenien feina³⁵. Les col·lectivitats que es formarien a partir d'aquesta data, mitigarien en bona part aquest problema.

Les col·lectivitzacions que sortiren arreu del país van tenir un buit legal pronunciat. A Espanya fins al 19 de juliol del 1937 el govern de València no va donar llum verda al Decret d'aprovació³⁶. Endarrere havien passat moments de dubtes, d'il·legalitzacions, de supressions en contrast amb una efervescència, en un procés estroncat pel poder polític. El text va ser el triomf de la CNT i la UGT en l'àmbit d'Espanya, pel fet que era un objectiu perseguit pel que s'havia lluitat i que no s'havia aconseguit. El cert era, però, que s'havia regulat l'aprovació per un any per múltiples factors, un dels quals era que calia recol·lectar una collita que es presentava amb interrogants.

I a Catalunya què va passar?

Catalunya va anar a remolc de l'Estat en el tema de regular les col·lectivitzacions. Cal tenir present que mentre que a Espanya el domini sindical se'l repartien la CNT i la UGT, a nivell català el poder efectiu el va tenir la UdR durant tota la guerra, amb una força creixent de la UGT de bracet amb la UdR, i amb una CNT totalment desmarcada. A Catalunya, el 16 de juny del 1937 el conseller d'Agricultura Joaquim Pou, amb la firma preceptiva de Lluís Companys, a proposta del Consell d'Agricultura i d'acord amb el Consell Executiu, publicà un decret sobre la collita de cereals que s'estava entrant. El Decret determinava en el seu preàmbul que no significava cap reconeixement de dret a l'ocupació definitiva de les terres³⁷. El Decret fixava que tenien dret a recollir la collita els pagesos o les organitzacions que des d'un període ininterromput, i no inferior a dos mesos, ocupaven la finca o parcel·la. Tanmateix els pagesos o organitzacions que hi haguessin fet algun tipus de feina durant l'any agrícola tenien dret a ser indemnitzats pels actuals ocupants, en una resolució que havia de cursar l'alcalde amb el peritatge que li convingués realitzar, i comunicat a la Societat Agrícola local perquè en fes la retenció correspo-

35. Roldán, M.: *Las colectivizaciones en Cataluña (dos años y medio de destrucción y riqueza)*. Talleres Gráficos Basa y Pagés S.A. Barcelona, 1940, p. 95.

36. Es pot resseguir, íntegre, a *Acció Sindical*, 17 juny 1937, p. 4.

37. Va sortir publicat a *Acció Sindical*, 1 juliol 1937, p.4.

ment. Aquest era el panorama català.

Tot i així el problema no se solucionà amb un Decret sinó amb la problemàtica de recollir la collita³⁸. Al mes de juny la Conselleria d'Agricultura va disposar que totes les màquines de segar de Catalunya passessin a control de la Generalitat i que el Departament d'Agricultura es cuidés d'organitzar la sega a tot el territori. Aquest fet suposà que a molts pobles es recuperés de nou l'era de batre, vist que la màquina no arribava.

La normativa catalana va ser complexa en el procés de legalització de les col·lectivitats. La Conselleria d'Agricultura de la Generalitat, pel decret de 14 de juliol de 1937, s'apropià de les finques rústiques, fossin requisades o no, a propietaris que directament o indirecta haguessin pres part en el moviment subversiu contra la República, per fer-ne la cessió posterior als treballadors per al seu conreu i usdefruit³⁹. Regulada la manera de tramitar els expedients d'apropiació d'aquestes finques per un Decret del 21 de juliol, les col·lectivitats sobretot, i en general tots els ocupants de les finques rústiques requisades, s'apressaren a promoure, a través de les organitzacions de classe, la tramitació dels expedients. Amb aquesta mesura bastants page-

sos pensaren que ja estava tot fet i fins i tot alguns es van creure que podien considerar-se en possessió definitiva de les terres que conreaven. I va haver de ser la mateixa Conselleria la que posés les coses al seu lloc amb el Decret de 15 d'agost, pel qual s'establien els tres sistemes coneguts de conreu del camp, l'individual o familiar, en coparticipació o en col·lectivitat, amb la qual cosa reconeixia el dret de les col·lectivitats de pagesos, i garantia a tots els pagesos el dret de conreu i usdefruit, però no regulava pas les col·lectivitats. Segons el Decret, la terra a redistribuir seria la que la Generalitat s'havia fet seva per pertànyer a elements feixistes, i si amb aquesta no n'hi hagués prou s'agafaria la terra en aquell moment no cultivada, però cultivable, i en cas de faltar-ne, s'agafaria la terra que sobrés als propietaris i altres cultivadors, sense cap excepció.

Sembla que el Decret de 14 de juliol no s'acabà d'entendre. La realitat era que l'apropiació només afectava l'aspecte jurídic de la propietat de les finques, ja que les resolucions dictades per la Comissió de Responsabilitats, després del Decret del 15 d'agost, no tenien altra virtut, tan de dret com de fet, que la de determinar a qui correspondria d'ara endavant el

38. "Sugerencias: Estatismo pernicioso", *Acció Sindical*, 8 juliol 1937, p. 4.

39. S'explica molt bé a "A los trabajadores del campo todos: Las solicitudes y la redistribución de tierra de cultivo", a *Acció Sindical*, 2 desembre 1937, p. 1 i 2.

dret de propietat sobre les finques, als amos d'abans del 19 de juliol, o a la Generalitat, però no determinaven que la terra d'una persona declarada feixista per la Comisió de Responsabilitats hagués de considerar-se en possessió dels ocupants, ni, per altra part, que l'absolució d'un propietari representés la possessió de les terres que el cultivador conreava. Per tota aquesta qüestió el Comitè Comarcal de Valls de la CNT instà els pagesos a presentar les sol·licituds per demanar terra a la Junta Municipal Agrària, i s'oferia a donar més informació si convenia. El pas per la legalització de les col·lectivitats era a tocar.

Les col·lectivitats a Catalunya van ser legalitzades a partir del Decret publicat al DOG del 8 d'octubre de 1937. Pel Decret, passaven a ser entitats legals, amb dret i jurisdicció pròpies. El Decret com a tal va ser analitzat en l'editorial del setmanari *Acció Sindical* de Valls, i tot i que el considerava acceptable, manifestava que no era del tot satisfactori. Recomanava al Comitè Regional de Pagesos i a les comarcals que es fessin uns estatuts tipus que ajustant-se al Decret poguessin ser acceptats per totes les col·lectivitats de Catalunya.

El procés seria lent, ja que el conseller d'Agricultura Josep Calvet, amb una ordre al DOGC de 18 de febrer de

1938, ampliava el termini concedit pel Decret de 8 d'octubre del 1937 i prorrogat per l'Ordre de 8 de desembre de 1937 per a la presentació d'estatuts fins a finals del mes de febrer. La reglamentació de les col·lectivitats va ser un dels fenòmens de què la CNT va tenir cura, des de bon començament de la constitució, a fi i efecte de posar sobre paper els drets i deures dels que entraven al col·lectiu, en un procés que es preveia bastant definitiu, però que alhora era modificable. La CNT, catalogada sovint d'actuar a cor que vols, demostrà en aquest aspecte una adequació a la legalitat que se sobreposava a qualificatius sense base.

Les col·lectivitats agràries tant a Espanya com a Catalunya van tenir, però, moltíssims problemes. Centrant-nos a Catalunya, el desballestament de les col·lectivitats se centrà sobretot a la província de Tarragona. Les ires dels qui hi anaven en contra, en format de força, van fer-se visibles, bàsicament, a partir del maig del 1937. Als pobles de la comarca de l'Alt Camp no es notà aquesta animadversió, segurament perquè les col·lectivitats no van ser gens forçades –n'exceptuariem, i encara parcialment, el cas del Pla. El procés de ràtzia que algunes col·lectivitats patiren va ser traumàtic⁴⁰. La potència del PSUC i el d'una UGT creixent, en connivència amb les bases

40. Hi ha diversa premsa que en parlà. Seguim, bàsicament *Libertad*, de juny del 1937, per la forma directa amb què abordà el problema, i material divers de Fundació Anselmo Lorenzo de Madrid.

de la contrarevolució de pagesos conservadors que van entrar als seus rengles, sumat a la humiliació d'una col·lectivització forçada per uns components de la CNT més polítics que sindicalistes –propers a la FAI i a altres grups radicalitzats–, hauria implicat que es congrués un odi del tot explosiu. La conseqüència dels fets significà que fins i tot va haver-hi morts. La Fatarella va ser l'exemple que es convertí en bandera, sense descuidar més endavant algunes localitats de les comarques de Tortosa, d'Amposta, de Móra, de Falset i de Gandesa. Inicialment, aquells terribles successos fins i tot es taparen a la premsa.

6. Els organismes adscrits a la Conselleria d'Agricultura

En la guerra, la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat, la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FESAC) sorgida a l'agost de 1936, i el Consell d'Agricultura, creat al juny del 1937, van ser dirigits per la UdR. Per la conselleria quasi sempre hi hagué de conseller Josep Calvet, i per un curt període de temps, després dels fets de maig del 1937 hi passà Joaquim Pou. Per la FESAC el conseller n'era el president i pel Consell d'Agricultura es nomenà Pau Padró, de la UdR.

La FESAC va ser l'organisme regulador de la producció agrària de Catalunya. El 2 de desembre de 1936 s'aprovaren els estatuts en què s'integraven les tres federacions existents: la UdR, la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya i la Unió de Sindicats i Pagesos de Catalunya⁴¹. Tota la producció agrària catalana dels Sindicats Agrícoles passava per la FESAC, que era qui ho comprava i qui subministrava allò que els convenia. La seva actuació va ser molt discutida, pel fet que sectors de la CNT no van voler acceptar la manera com es portava, adduint que aquest organisme era de control de la pagesia, decantat cap a les tesis de la UdR. La queixa a la FESAC provenia, sobretot, que tenia un tracte contrari i vexatori als pagesos col·lectivistes, per la qual cosa les col·lectivitats havien de dependre del Comitè Regional de la CNT per a la compra de productes ja que la FESAC no proporcionava els que els demanaven.

La FESAC va acabar la seva singladura, malament. El 23 de gener de 1939 es reuní el Consell Central a Barcelona sota la presidència del conseller Josep Calvet, amb assistència dels cinc membres. L'acord únic presentat per la presidència era que vista la circumstància de la guerra Armengol, el director, "surti avui ma-

41. Pomés, Jordi; Sàiz i Xiqués, Carles: *Joaquim Pou Mas (1891-1966) Dinamisme i ambició*. Ed. Ajuntament de Sant Pol de Mar. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2000, pàg. 88. La junta directiva no va ser operativa fins al 3 de febrer del 1937.

teix cap a la Comarcal de Figueres amb tota la documentació i interessos de la FESAC Central, a fi de muntar-hi les oficines per al funcionament normal de l'Entitat". El 26 de gener, un component de la comarcal de Reus, es féu càrrec d'1.7500.00 pta. per dur-les a Figueres, de mans del membre Joaquim Pou, el qual les havia rebut de la FESAC Central.

El 30 de gener de 1939 es realitzaren tres reunions a Figueres: una del PSUC i dues de la FESAC, fet que demostrava el neguit dels esdeveniments. En la reunió de militants del PSUC Josep Torrents donà compte que se sabia positivament que el conseller d'Agricultura Josep Calvet havia desaparegut, i que havia abandonat la Conselleria i la presidència de la FESAC. A la primera de les reunions de la FESAC hi assistiren tres dels sis membres que en formaven part. Pou hi exposà que els diners havien desaparegut. A la reunió posà una ombra de dubte al conseller Calvet dient que havia parlat amb ell des de l'estrep del cotxe en marxa quan passava per la Rambla de Figueres, acompanyat de la seva família i escorta, en direcció desconeguda que el conseller no havia volgut indicar. Vistos els successos, els reunits lamentaren les absències dels altres tres companys de la FESAC Central que no s'havien presentat, i nomenaren president el vocal Joaquim Pou. Una hora després hi hagué la reunió extraordinària sota la presidència de

Pou, dels dos vocals del Consell Central i de catorze representants de la FESAC de nou comarques de Catalunya. Pou exposà com estava el panorama de la FESAC a Figueres atès que ni l'expresident –el conseller Calvet–, ni el director –Armengol–, ni els presidents d'algunes de les subseccions hi eren presents, tot i que les ordres eren que hi fossin. Pou informà que havien desaparegut els diners i que “ademés d'aquesta quantitat ha desaparegut un milió i pico i 30.000 ptes. en plata de la Caixa de Crèdit Agrícola”. El 2 de febrer es féu una reunió extraordinària. Pou informà de la dimissió d'un membre de la FESAC i es nomenaren tres components per al Consell Central de la FESAC.

Els Sindicats Agrícoles van ser un altre cavall de batalla entre la CNT i les altres forces políticossindicals. L'anarquisme més ortodox, a l'esclat de la guerra no creia en les cooperatives –per antirevolucionàries–, tot i que a les comarques de Tarragona amb base cenetista i cooperativista, la CNT hi tenia amplis tentacles, des de qualificats membres de junta fins a presidents. En temps de guerra la legislació sobre sindicats agrícoles la va dur a terme la Conselleria comandada per la UdR. A cada poble es refoneren les que hi havia en una de sola, i quan no n'hi havia cap se'n creà una. Amb aquesta nova realitat i en pugna constant amb la UdR, la CNT propugnà la creació de les se-

ves pròpies cooperatives, com a complement de les mateixes col·lectivitats⁴². Les pugnes van venir per tots els flancs. Realment la Conselleria d'Agricultura va donar molt de protagonisme als sindicats agrícoles que es convertiren en receptors de tota la producció i en expenedors de molta mercaderia, entre moltes altres funcions. Això implicà que els sindicats agrícoles estiguessin controlats per una UdR cada vegada més lligada al PSUC.

7. Les col·lectivitzacions agràries a la comarca

En l'arrencada de guerra, el procés col·lectivitzador va ser molt diferent a cada poble, en funció del grau de militància i del procés doctrinal que tenia establert cada col·lectiu⁴³. Els nuclis més potents de la comarca quant a sindicació i elements anarcosindicalistes provenien del trentisme dels anys de la República en pau. Eren, sobretot, Valls, orien-

tadora en força moments del procés, Cabra del Camp i Vallmoll. Cabra tenia una elit de militants amb seny que sempre assistien a les reunions comarcals, basada en petits propietaris que sentien la causa. Vallmoll era considerat el nucli doctrinal per excel·lència, i la seva col·lectivitat seria presa com a model en el procés engegat. En temps de guerra s'hi afegí el Pla, tot i que en aquest poble alguns elements, en paraules de Josep Piñas, president del Comitè Antifeixista i posteriorment alcalde de Valls, "es van cometre les mil tonteries, sobretot, en la col·lectivitat"⁴⁴.

Dels vint-i-tres municipis de la comarca només sis no van tenir col·lectivitat, totes amb les seves peculiaritats⁴⁵. Aquestes van ser desiguals quant a membres totals en relació amb la població. Per veure'n uns exemples: a Alió entraren deu famílies sobre una població total de 500 persones, mentre a la Masó entraren

42. Es pot resseguir parcialment a Bernecker, Walther L.: *Colectividades... Op. cit.* Barcelona, 1982, p. 120-121, tot i que l'apreciació que en fa del cooperativisme està, crec, molt influenciada per les obres d'Albert Pérez Baró: *Les cooperatives a Catalunya*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1972 i *30 mesos de col·lectivisme a Catalunya (1936-1939)*. Ed. Ariel. Barcelona, 1970, que, recordem-ho, serveixen de base per al col·lectivisme industrial i no tant per a l'agrícola.

43. No entrem en tema industrial. Una molt bona base a Bricall, Josep Maria: *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)* Vol I: El sistema financer. V.II. Evolució i formes de la producció industrial. Ed. 62. Barcelona, 1979.

44. Expressió de Josep Piñas, semblant a la de Ramon Porté.

45. Els Garidells, el Milà, Mont-ral, Querol, el Rourell i la Riba. Es pot consultar a Gavalrà i Torrents, Antoni; Recasens i Rovira, Maria: "La col·lectivitat agrícola de Vilabella durant la guerra (1936-1939)", a Soler Àlvarez, E.A (ed.): *Recull Josep M. Jujol i Gibert (1879-1949)*. Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó". Tarragona, 1999, p. 221-237.

trenta persones sobre un cens de 330. La filiació també va ser diferent: a la Masó i Vallmoll eren components de la CNT, mentre a Figuerola del Camp només calia ser d'una de les tres sindicals agràries per poder-hi entrar. El sistema de remuneració també va ser diferent: a Cabra del Camp començaren amb jornal variable, amb assegurança de pa, vi, oli, patates, verdures i llegums, per passar més endavant al jornal familiar entre les 75 i 95 ptes. setmanals. Respecte a l'organisme directiu cal assenyalar que a Nulles hi havia un Consell d'Administració format pel president, el secretari, el tresorer i tres vocals. Respecte a la forma de treball, al Pla organitzaren el treball en grups compostos per dos pagesos amb dos animals de tir i dues persones d'eina. Les diferències també eren en prestacions socials, en sistemes d'intercanvi, en si tenien granja avícola o no.

Un element que tingué a veure amb més d'una col·lectivitat de la comarca ja ben entrada la guerra, va ser l'aspecte comptable. Josep Torres Tribó, mestre racionalista, s'ocupà de les legalitzacions d'algunes col·lectivitats. Aterrà a Valls de la mà de Josep Avellà de Fontscaldes, al qual havia estat recomanat per Mariano Rodríguez Vázquez *Marianet*,

secretari de la CNT catalana i posteriorment de l'espanyola, en el sentit de si se li podia donar feina. Òbviament aquest aspecte se li arreglà. Se li donà casa –embargada–, al Pati, a ca la Massona. Quan sortí el Decret de la Generalitat de 8 d'octubre del 1937, ajudà en la paperassa.

8. La col·lectivitat agrícola d'Alcover

Alcover, el 1936, era un poble que tenia una agricultura pròspera i una indústria que completava la feina a l'agricultura. L'agricultura era de bona producció pel fet que tenia terres de regadiu, bona en producció. Per al regatge agafava aigua del Francolí i del Glorietà, de la font Major i d'altres fonts, a més de les diverses mines i pous, aquests darrers sortits amb bombes per a regar. En el curs de la guerra tenim constància que l'Ajuntament va abastir de productes d'horta⁴⁶, sobretot en temps de primavera i estiu, a la Jefatura Administrativa Comarcal de Tarragona, concretament al destacament d'Explotació de Valls, com a vendes que anaven dirigides a la Delegació Comarcal de Proveïments, organisme que s'encarregava de revendre-ho a altres pobles compradors. En el tema industrial

46. Arxiu Històric Comarcal de Valls (AHCV) Fons Municipal d'Alcover. Delegació de Proveïments. Hi surten productes com bledes, tomàquets, bajoques, cols, enciams, pebrots, albergínies i cebes.

tenia una “Fábrica de Alfarería Mecánica Colectivizada” –al tampò hi constava com a Socializada UGT–, la Fundició Grifoll –a causa de les circumstàncies de guerra va ser transformada en indústria de guerra–, la fàbrica d’espardenyes Girona i la Paperera Catalana, les tres darreres col·lectivitzades. Ho completava la fàbrica de calçats Baltasar Pàmies Coch. En qüestió agrària, Alcover va tenir una col·lectivitat agrícola. La peculiaritat de la col·lectivitat d’Alcover va ser que es va constituir a redós de dues organitzacions sindicals, sota el nom de Sindicat de Pagesos Col·lectivitzat UGT-CNT.

L’esclat de la guerra va agafar Alcover amb poc assortit d’adobs minerals i orgànics per al conreu de la terra, si atenem les xifres que féu servir el Comitè local de Milícies Antifeixistes, organisme de poder que

suplantà l’Ajuntament a l’esclat de la guerra⁴⁷. L’agost del 1936 es va prendre declaració dels que en tenien en existència: del Sindicat Agrícola i dels veïns-comerçiants Sebastià Malapeira, Lluís Roca, Josep Llavore i Francesc Isern. Pel càlcul que en feren, sortí l’existència que hi havia als magatzems i la quantitat que es considerava necessària fins a finals d’any per conrear la terra en condicions de poder obtenir una bona collita. Les xifres, tot i que sospitem que van ser fetes orientativament, apunten el que dèiem, que a Alcover la terra es conreava sense deixar esquerdes a l’ermassot. Alhora, dóna notícia que el tema de la terra era important i que la previsió per no minvar en la producció agrícola estava entre els seus pensaments. El resum d’existències segons el Comitè va ser el següent:

CLASSE D’ADOB	EXISTÈNCIA EN KG	QUANTITAT NECESSÀRIA EN KG FINS AL 31 DE DESEMBRE
Amoníac	14.080	117.500
Potassa	6.200	26.500
Superfostat de calç	7.625	106.000
Nitrat	3.250	13.500
Sulfat de ferro	1.120	11.700
Guano compost	450	–
Guano orgànic	100	–
Sofre flor	300	–

47. AHCV. Fons Municipal d’Alcover. Correspondència 1936.

La constatació —d'igual manera que a la resta de pobles estudiats de Catalunya—, l'estoc d'abobs era curt.

A Alcover, el traspàs de poder del Comitè de Milícies Antifeixistes al Consell Municipal —l'Ajuntament— va portar problemes, si més no, econòmics⁴⁸. Pere Roig Obradó, primer conseller de l'Ajuntament, el 17 de novembre del 1936, informava que el Comitè ja no actuava i que l'Ajuntament estava constituït, però que els comptes que el Comitè havia presentat, tot liquidant-ne la gestió, l'Ajuntament no els havia aprovat. El fons de la qüestió era que la CNT i l'ERC exigien els comptes del que no havien participat, per motius diversos: la CNT en el final del mandat del Comitè se n'havia retirat, sense que en sapiguem les causes, i els de l'ERC s'havien passat al PSUC.

El Sindicat Agrícola era una peça bàsica en tots els pobles, tant en l'ordre econòmic com en el social. La Junta era l'expressió màxima del sentit democràtic de les inquietuds dels agents socials que en formaven part, o sigui, dels pagesos: el pa per menjar sortia tant del treball diari com d'una bona gestió econòmica dels seus dirigents. No és d'estranyar que les juntes escoltessin i en força moments s'apuntesin a les proclames de federacions de

sindicats agràries que, tot i voler portar l'aigua al seu molí en el terreny ideològic, s'esforçaven també per subministrar sobretot adobs a les societats i sindicats agrícoles, lluny del guany desorbitat que aplicava el comerç privat al seu negoci. Alcover no en va ser pas l'excepció, tot i que pel que sabem al Sindicat Agrícola la cosa federativa no li havia resultat positiva. Efectivament, una mica més de mig any abans de la guerra, al novembre del 1935, el president del Sindicat, Joan Garcia Roig *Palero*, explicà a l'assemblea general del Sindicat que sis socis havien acceptat la responsabilitat, de forma particular, per tal que el Sindicat pogués fer ús d'un préstec que aquests tenien obert al Banco Español de Crédito de Tarragona, a fi i efecte d'alleugerir altres socis —sospitem que devien ser molts— del deute que tenia l'entitat, i que per tant gravava els pagesos, un deute que era contret a la Unió de Sindicats i Pagesos de Catalunya (USP), a la qual s'havia adherit⁴⁹.

Què era però la USP⁵⁰? La USP era una federació de sindicats de tipus econòmic, sorgida el 1930, que buscava lluitar contra els monopolis dels fabricants i subministradors d'adobs. El seu president era el monblanquí Albert Talavera, que era també president de

48. AHNC. Fons Generalitat de Catalunya. Salamanca. Lligall 307.

49. El tema del Sindicat Agrícola d'Alcover prové de les seves actes del 1927-1936. Malauradament les del 1937 i 1938 no hi són.

50. Mayayo i Artal, A.: *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agrari a Catalunya 1893-1994*. Afers. Catarroja-Barcelona, 1995, p. 116 i s.

la Federació Agrícola de la Conca de Barberà i vicepresident de la Unió de Viticultors de Catalunya i un dels ideòlegs de la Lliga en qüestions agràries. La USP arribà a aplegar prop de 150 sindicats agrícoles catalans. La seva ideologia era conservadora, catòlica. Els sindicats adherits pagaven una quota anual i podien comprar d'adobs que en alguns casos procedien de l'estranger. La potència de la USP la portà a estudiar la possibilitat de construcció d'una fàbrica de superfosfats que finalment no quallà. La USP el 1932 ajudà a configurar la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), pretesament neutral, tot i que actuava clarament ancorada cap a la dreta. El 1935 la USP estava en lluita amb una altra federació, que duia per nom Unió de Rabassaires (UdR).

Joan Garcia, el president del Sindicat Agrícola d'Alcover, a l'assemblea del Sindicat de gener del 1936 portà el tema de federar-se a debat. Aquest cop, però, els possibles nous socis eren la competència de la USP. El grup de rabassaires locals havia fet la proposta de fusionar-se amb el Sindicat, i feien una oferta llaminera: compartirien la responsabilitat econòmica que requeria sobre els sis socis que dos me-

sos abans havien fet un veritable acte cooperatiu d'ajuda a la resta signant un crèdit. L'assemblea aprovà per aclamació el que es presentava, la qual cosa volia dir, en d'altres paraules, que el Sindicat es posava a les mans de la Unió de Rabassaires, el sindicat emergent en el panorama agrari català, tant per mèrits propis com pel debilitament que s'havia produït a la CNT en els anys de la República, en format d'escissió. En la propera reunió del 12 de gener es conformà una nova junta, en la qual, elements declarats de la UdR, com va ser el cas del nou president Joan Bosch Granja *Xandrus*, acompanyaren altres pagesos d'esquerra, en una junta plural en la qual hi havia afiliats o simpatitzants d'altres sindicats –de la UdR i de la CNT–, i de partits polítics –d'ERC i del PSUC.

El president, al març del 1936, exposà als socis les disposicions legals que havia emès la Generalitat sobre la reposició dels arrendataris i mitgers que durant el bienni negre havien estat trets de la terra i sobre el retorn dels fruits als pagesos, que els pertocaven i que els havien estat arrabassats sobretot per propietaris conservadors i profeixistes⁵¹. Per intentar arreglar-ho per les bones es nomenà una comissió de tres socis –Ramon Sans

51. A Valls, entre d'altres, havien destacat les males arts del propietari profeixista Martinell respecte a extorquir parcera de la seva propietat, de la Granja de Doldellops. Vegeu el meu treball: "L'arquitecte Cèsar Martinell: les actituds polítiques i socials", a *Plecs d'Història Local de l'Avenç*. Núm. 87. Barcelona, juny 2000, p. 44-49. El 2001 a les festes decennals de la Candela de Valls, Martinell va ser aixecat a l'altar laic de vallenc il·lustre. Els oficients del sí van ser el partit nacional d'ERC, de bracet del partit estatal PP de C., i de la coalició nacionalista de CiU. El PSC s'abstingué.

Bofarull, Salvador Altès Teresa i Jaume Granja Ribé—, proposta acordada per tothom. I així s'entrà a la guerra, sense saber si aquesta comissió va actuar i va resoldre temes de parcers i mitgers amb propietaris, o no.

En període de guerra, el Sindicat Agrícola sembla que seguí la petjada de la UdR, i es bescantà perquè tota la pagesia s'hi incorporés. El sindicat de classe, el Sindicat d'Oficis Varis, on predominaven els jornalers, però, no estava sota els seus rengles, i per fer valer la seva força havien ocupat el local de la societat Cercle d'Amics. Tot i la demanda de caire rabassaire d'unificació, amb l'excusa d'una distribució de l'espai més d'acord amb les necessitats —els locals del Sindicat acollirien les oficines i la seu del Comitè, i el del Cercle d'Amics es destinaria a cafè i sala d'espectacles, aquesta proposta no arribà a plec de bé. S'ha escrit que al local del Cercle d'Amics, apropiat per la CNT i la UGT, a l'entrada principal hi figurava un dibuix de Lenin, i a la sala d'espectacles hi penjaven les banderes socialista i anarquista⁵². En data indeterminada del 1938 l'exèrcit va ocupar-lo, i en féu ús com a caserna d'intendència i de material de guerra.

La guerra ho desballestà tot⁵³. El

28 d'agost del 1936 el president del Sindicat Agrícola presentà a consideració la nova normativa que aprovava el Comitè Central de Milícies Antifeixistes amb seu a Barcelona. Indicava que el Sindicat havia de ser més coses que el que havia estat fins ara ja que “s'ha de controlar tota la pagesia”, traspasant la idea que els sindicats agrícoles havien d'enquadrar tota la producció municipal, per la qual cosa blaslava per la necessitat de més locals, fet que significava que per aquesta causa s'havien requisat els d'Alcover que posseïen maquinària agrícola. Prosseguia dient que els jornalers havien de desaparèixer i que havien d'entrar com a secció al Sindicat Agrícola, repetí fil per randa la normativa que deia que als Sindicats s'havia de crear la secció de treball col·lectiu, que majoritàriament arreu era formada per pagesos pelats com un jonc, sense terra, jornalers. Com a colofó de la fusió proposà que els locals del Sindicat serien reservats per a oficines i residència del Comitè Antifeixista, mentre que el local del Cercle d'Amics seria destinat a cafè i sala d'espectacles. En el torn de rèplica Pere Roig [Obradó] *Pere de la Maria Rosa*, membre del Comitè, va dir que el que havia dit el president sobre la fusió havia estat idea seva, però que

52. Cañellas i Batet, Ricard: *Cent anys d'amics*. Edita Cercle d'Amics. Valls, 2001, p. 51.

53. En força moments seguirem o complementem a Cavallé, Joan; Cavallé, Fina: *Del Sindicat a ... Ob.cit.* Tarragona, 1995, p. 81 i s.

per motius que ignora es va ajornar. Amb insistència demanà sinceritat, responsabilitat i generositat. Alhora donà la notícia de la creació de la col·lectivitat, al dir que en nom dels jornaleros aquesta secció treballava en comú en terres requisades. Prossegua donant pistes de com havien engegat econòmicament, amb un sarcàstic “amb un capital que ha obtingut per mitjà de la persuasió”, fet que significava que el Comitè de Milícies Antifeixistes local havia ajudat en tot i per tot, tant en la requisada de terres, com en l’aportació del primer capital. Un capital que tant podia ser en efectiu per l’impost de guerra que s’aplicà a les persones clarament de dretes com a les collites emmagatzamades de propietaris que s’havien fet seves. Acabava dient que com a col·lectivistes haurien “de reflexionar bé abans d’entregar els diners recollits”, significatiu que ara que arrencaven calia mesurar bé si l’entrada al Sindicat Agrícola els beneficiava o els encotillava. Aquest dilema que sortia a la reunió del Sindicat Agrícola d’Alcover per part de la col·lectivitat de si entrar o no al Sindicat va ser general a Catalunya, circumstància que portà a una resistència persistent a les col·lectivitats controlades per la CNT d’enquadrarse als sindicats. Adduien els afiliats del sindicat anarcosindicalista –no va ser el cas usual de la comarca de l’Alt Camp–, que en els sindicats agrícoles s’hi refugiaven des de rabassers

individualistes fins a propietaris de drete anticol·lectivistes.

El president no acceptà tot el precedent. Justificà que si parlà del Sindicat d’Oficis Varis era perquè aquest grup sindical s’havia fet seu el Círcol d’Amics i, molest, va deixar anar que estava disposat a cedir el seu lloc a qui pogués fer-ho millor. Va dir que la consigna dels rabassaires era de no pagar les parts de fruits als amos i que la producció sencera havia de ser per al pagès que treballava la terra, i sentencià que es vetllaria que ningú no donés res als propietaris de les terres. Aquesta darrera afirmació era la que propugnaven els sindicats de la UdR i la UGT, i els partits de l’ERC i el PSUC, tots declaradament defensors, com hem assenyalat, de la propietat individual.

La sessió, pel que llegim, va ser moguda. Josep Gomis [Barberà] *Vermellet* burxà dient que s’hauria de mirar quin percentatge de la producció s’hauria de dur al Comitè, ja que “altrament es crearien una sèrie de panxacontents amb la totalitat de la producció”. Ramon Ferré Cesari argumentà que com sigui que la sindicació era obligatòria tots els fruits havien d’anar a un magatzem comú “per tal de donar a cadascú el que necessiti” i destinar la resta al que convingui, en clara referència a la servitud dels intercanvis de productes que aviat es generalitzarien. Josep Gomis va concloure que no s’havia d’estar de braços creuats i com sigui

que era el Sindicat Agrícola que havia de controlar els productes, proposà que del 50% de la part de collita que es donava a l'amo, la meitat passés a la revolució, proposta que el soci Joan Rosich indicà que la firmessin els que hi estaven d'acord, sense precisar si hi estava a favor o en contra, va ser contestat pel president del Sindicat Agrícola dient que "avui no hi ha formulismes". Pere Roig en el seu nou torn de paraula afinà el debat dient que semblava com si es volguessin prendre els diners i que era just al contrari. Sentenciava que si triomfava el feixisme "ho haurien de donar tot", en al·lusió al 25% de la collita que es discutia si es lliurava o no. Assenyalà que amb aquesta mesura ningú es fes el "repatani" i que fos el Comitè de Milícies Antifeixistes el que administrés els diners, i que si convingués s'anés a l'expropiació de les tendes, i va concloure que "ens hem de preparar als sacrificis". La reunió conclougué amb les paraules del president sobre si s'aprovava l'indicat, o sigui el lliurament de la meitat que es donava a l'amo o el que era el mateix, el 25% de la collita, va ser respost per l'assemblea amb un sí.

A l'octubre del 1936 hi ha constància de la col·lectivitat agrícola. El corresponsal del poble a la premsa valenciana anarcosindicalista *Acció Sindical* assenyala que en una reunió de pagesos que treballaven a la col·lectivitat, els jornalers havien ma-

nifestat que no estaven disposats que un patró els tractés com esclaus, i reconeixien que per obtenir un millor rendiment de la terra s'havia de treballar col·lectivament.

En la sessió del 31 d'octubre del Sindicat Agrícola, el president aportà noves pistes sobre el Decret de Sindicació Obligatòria en referència als sindicats agrícoles, que implicava, alhora, aspectes que també tocaven la col·lectivitat. Informà que les organitzacions obreres havien acordat respectar les col·lectivitzacions agràries que s'havien produït en la geografia catalana, i remarcà, però, que la part comercial passés pels sindicats agrícoles. Aquest era un aspecte controvertit, ja que algunes col·lectivitats de Catalunya comandades per la CNT no acceptaren de bon grat el lliurament dels productes –no va ser el cas, repetim, de les de la comarca de l'Alt Camp–, per la circumstància que les constrenyia en el seu desenvolupament. I ho era també perquè algunes col·lectivitats ben aviat sentiren que els sindicats agrícoles, controlats i dirigits per una UdR dominadora del panorama català, no atien com calia seccions de treball col·lectivitzat –les col·lectivitats–, atès que els pagesos enquadrats a aquesta forma de treball generalment no eren de la veta del partit que duia el timó de la conselleria d'Agricultura.

El president prosseguí el discurs dient que la llei indicava que una fa-

mília no podia tenir més terra de la que podia treballar, que la normativa del Decret de Sindicació Obligatòria podria servir com a nou estatut del Sindicat, i que el Sindicat a partir d'aquell moment s'anomenaria "Sindicat de conreadors de la terra". I deia també que aquest Decret de Sindicació Obligatòria suposaria un canvi en l'estructura dels Sindicats, els quals s'haurien de fer càrrec del comerç dels productes, tot criticant les maniobres del comerç privat que "impedia saber el valor dels productes". Aquesta era una crítica que la UdR havia fet seva ja des d'abans de la guerra en dir que tant de mal feia als pagesos la forma contractual que existia a la terra –i a la qual s'oposava–, com la comercialització dels productes a uns intermediaris generalment desaprensus.

El president Joan Bosch, com veiem, va venir carregat de notícies de la Conselleria. Indicà sobre el decret que acabava de sortir referent a les eleccions als sindicats agrícoles, i posà cullerada respecte a un pregó que havia sentit al poble amb la protecció de l'Ajuntament, referent als lloguers i arrendaments de terres, que aconsellava que ningú no pagués res a l'Ajuntament, ja que no hi havia cap motiu per pagar, i en tot cas, si es pagava, que constés com a impost de guerra.

En el torn d'intervencions dels so-

cis només Ramon [Ferré] Cesari pregué la paraula, preguntà si el comerç de verdures entrava també al Sindicat, respost pel president que no es podia abraçar més, donant a entendre que no.

El 15 de novembre el president dimití, alegà que era a causa de la seva permanència continuada a Barcelona, que no li permetia ser responsable del que passava mentre ell era absent. Era cert. El 8 d'octubre del 1936 el conseller primer Josep Tarradellas i el conseller d'Agricultura Josep Calvet signaven un nou decret en aplicació del Decret de Sindicació Obligatòria, pel qual es creava el Servei de Cooperació Agrícola del Departament a cada una de les nou regions del territori⁵⁴. Les delegacions tindrien per objecte facilitar a cada una de les localitats les orientacions per a la constitució dels sindicats previstos en l'esmentat Decret, així com promoure l'organització de les federacions comarcals. En el nou Servei de Cooperació hi quedava adscrit el personal de les cambres agràries provincials. El 25 de novembre es realitzà concurs per a la provisió de nou places de delegats dels Serveis de Cooperació Agrícola, una per a cada regió, amb un jurat format per tres rabassaires: Pau Padró Canyelles, Nònit Puig Vila i Lluís Ardiaca Alès. Per a la regió de Tarragona, la III, que

54. Es pot resseguir a AHNC. Fons Generalitat de Catalunya. II República. Carpeta 140.1.

englobava la comarca de Valls, sortí escollit Feliu Roig Olivella⁵⁵ i per a la regió de Reus, la IV, sortí escollit l'alcoverenc Joan Bosch Granja.

El 20 de novembre del 1936, en sessió extraordinària, en dimitiren el president Joan Bosch, i de retop el secretari Salvador Gumà Clavell *Ganasso*, de la CNT, aquest darrer per discrepàncies amb la Junta. La reunió va estar marcada per una tensió acumulada i s'hi van debatre molts temes, barrejats. Inicialment, els socis Pere Roig i Fidel Roig Obradó *Fidel de la Maria Rosa* preguntaren al president per l'ordre del dia i sobre el tema dels impostos dels arrendaments. El soci Lluís Ferré Cesari va retreure que la UdR era l'organització que menys podia parlar del tema de les terres ja que les altres sindicals agràries –CNT i UGT–, disposaven del 90% dels treballadors –xifra que era del tot exagerada si es referia a Catalunya i sense poder precisar l'exactitud si es referia a l'afiliació d'Alcover–, i que aquests dos darrers sindicats tenien l'acord de passar les finques als municipis, aspecte que era cert. El president, com que era de la UdR, rebotà dient que aquesta actua-

ció encara no estava determinada i desvià el tema dient que en els sindicats agrícoles només podria haver-hi conreadors directes per evitar que s'hi infiltrassin elements pertorbadors, expressió aquesta que no va agradar a Lluís Ferré, que li contestà que “si ha parlat és per aclarir i no per a perturbar”. Pere Roig retornà al pacte de les dues organitzacions –CNT i UGT–, i donà a entendre que els nouvinguts al Sindicat Agrícola eren els pertorbadors i denuncià un deute municipal de més de tres-centes mil ptes.

El president tallà com va poder les mostres de queixa latents que planaven a l'assemblea. Parlà que el motiu de ser allí era per canviar tres membres de junta: ell, com a president, el secretari i el vocal delegat al molí. Quan li van preguntar per què dimitia el secretari, el president intentà respondre, i el secretari insistí a respondre ell mateix, dient que dimitia “per no volguer compartit la responsabilitat en el procedir de la Junta Directiva, procedir que no és de la seva conformitat”. Les intervencions dels socis Josep Gomis, Lluís Cesari, Pere Roig, Fidel Roig i Ramon Ferré Cesari burxaren en

55. Es donà el cas que dos eren de la comarca, sorgits de sindicats agrícoles dominats per rabassaires, circumstància, per altra part, que demostrava la força del cooperativisme a l'Alt Camp i que ara el Departament d'Agricultura volia estendre, per necessitat. Un era Joan Bosch, d'Alcover, president del Sindicat Agrícola. L'altre era Josep Torredemer, de Vila-rodona, pagès, vicepresident del Sindicat Agrícola local i amb un currículum llarg a l'esquena, ja que havia participat en el consell directiu en diverses ocasions i feia disset anys que n'era soci. També s'hi presentà el vallenc Josep Bautista Pairo Fabra, organitzador de la UdR comarcal junt amb elements actius de Vila-rodona el 1931, exalcalde de Valls i vocal del Consell Directiu de la UdR a Barcelona, el 1932. Aquest darrer no passà el concurs.

les causes fosques de la dimissió que, comptat i debatut, provenia de tres circumstàncies: la marxa del Sindicat Agrícola, amb deutes; el presidencialisme del president del Sindicat Agrícola, pertanyent a la UdR, que descarregaven de responsabilitat el secretari i en portava un altre de fora que ensenyava uns joves per fer-se'n càrrec, i la ideologia del secretari, de la CNT, en contraposició amb la del president, de la UdR.

Tot seguit es parlà dels càrrecs i de les comissions. Hi intervingueren, sobretot, Josep Gomis, Pere Vallverdú [Cavallé] *Naió*, Lluís Cesari i Pere Roig. Novament s'emboicà la reunió i sortiren molts temes: Josep Gomis indicà que s'havia arribat a un acord amb els de la col·lectivitat i que s'havien nomenat unes comissions que formarien la junta central; Pere Vallverdú, que la junta havia de controlar i distribuir els productes, ja que dividits "caurem tots"; Pere Roig, que el tema dels productes cada dia s'enredava, digué que a Reus ja no donaven bacallà sense bescanvi de fruits, que els diners servien per a ben poc i que abans de nomenar els càrrecs de junta calia determinar l'orientació que aquesta havia de seguir, un aspecte al qual donà suport Joan Roig, el president contestà que ja ho havia pensat, i que s'havia de posar un component de la col·lectivitat perquè hi hagués més relació entre el Sindicat i la col·lectivitat. Amb tot, la decisió final per nomenar les vacants de president, secretari i un vocal van portar cua. El president i algun altre soci

proposaren Pere Vallverdú però aquest no acceptà, i altres veus se significaren per altres socis, que tampoc acceptaren. Al final, la solució aprovada, anunciada pel president a proposta de la junta, va ser que la col·lectivitat presentés dos membres per ser de junta. El desenllaç era que la col·lectivitat entraria a formar part amb ple dret a la junta del Sindicat Agrícola, però malauradament no en sabem res més perquè la resta d'actes del període no han aparegut.

S'ha escrit que el nou president va ser Martí Llobart Molné *Martí de Fumeres*, també de la UdR. A partir d'aquest període de guerra els socis més actius serien Salvador Altès Teresa (UdR), Ramon Ferré Cesari (UGT), Josep Gomis [Barberà], Joan Roig Obradó (ambdós de la CNT) i Pere Vallverdú Cavallé (PSUC), aquest amb representació del Sindicat Agrícola a la Federació de Sindicats Agrícoles de l'Alt Camp, la FESAC, amb seu a la Societat Agrícola de Valls.

El Sindicat Agrícola d'Alcover, pel que hem pogut llegir a les actes, passà per les mateixes turbulències que passaren la resta dels de Catalunya. Les lleis i més lleis que propugnà la UdR per enquadrar la pagesia sota els seus rengles –sense dir-ho clarament–, implicaren rebrots i malentesos que algunes vegades en comptes de pacificar el camp, en certs moments l'exasperaren. Amb tot, la normativa de renovació de càrrecs als sindicats agrícoles del juny del 1937, corroborà en molts casos la pèrdua de pes de la CNT

a partir dels fets de maig.

A tot això succeí el fenomen col·lectivitzador. La situació a Alcover va ser semblant a la d'altres pobles quant a confiscacions. Un pagès sense identificar a quin sindicat pertanyia indicava, anys després, com passaren els fets. Pel que diu respecte als comerciants d'adobs, el relat –o una part–, havia de ser posterior a l'agost del 1936:

“Tot ho vam requisar, tot en nom del Sindicat, tot lo comerç que venia productes agrícoles el vam fer tancar, los molins d'oli, los comerciants d'abonos, los hi vam prendre el material i els hi vam pagar. Tres o quatre molins d'oli funcionaven i els feia funcionar el Sindicat; i els obrers a compte del Sindicat. Hi havia el molí de Sarriens, el del c/ de Sta. Marina [de Gassol], el de ca Gomis i el ca Malapeira. El de ca Gomis era el que treballava més⁵⁶.

Les vellanes també van anar al Sindicat. I la mestressa [de la trencadora d'avellanes] la vam llogar a triar vellanes. No la vam treure del pis. Era una obrera. Trencàvem les vellanes i veníem el gra, i també la closca per cremar.

De garrofes, se'n feien lo menos 60.000 quilos. Vam requisar los magatzems del carrer de la Bretxa. Hi havia uns grans cups per a oli. Hi posàvem oli i també garrofes. Allò antigament era de ca Batistó. Hi venien

vagons d'olives de l'Urgell i hi havia hagut tres o quatre premses que premsaven dia i nit”.

La col·lectivització suposà la confiscació d'immobles urbans i de terres. Respecte a les propietats urbanes, tenim constància de locals per a usos diversos, semblantment com succeí en altres pobles. Sabem, documentalment, de tres edificis que se'ls van fer seus organismes locals. Una acta va ser signada per Ramon Rosales Piquer, el 14 d'octubre del 1936, com a president del Sindicat Únic de Treballadors de la CNT, cursà la demanda per a l'ocupació de la Casa Güell, propietat d'Anaclel Planas Güell, per destinar-la a local social del Sindicat, demanada oficialment el 10 de juny de 1937 a la Comissió de Responsabilitats. Una segona acta d'ocupació, sense datar, va ser signada per Joan Marcelino Ribé, en representació de la UGT, en la qual manifestava que el sindicat havia confiscat un edifici de la plaça de la Pau, propietat del Círcol d'Amics. El tercer immoble, també sense data concreta, va ser demanat per Narcís Puig Torner en representació de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya d'Alcover. Aquest era situat a la plaça de la República, i era propietat del Foment Parroquial. Aquests dos darrers van ser demanats a la Comissió de Res-

56. *Acció Sindical*, 25 novembre 1937, p. 2, confirma que la col·lectivitat tenia un trull d'oli.

ponsabilitats el 28 de juny de 1937.

La col·lectivització agrària va ser un altre tema. Les hectàrees de terres i la maquinària que va tenir la col·lectivitat agrícola la podem entreveure, amb dificultats, a partir de quatre fonts diferents, no sempre coincidents⁵⁷:

-La primera font són les actes d'incautació emeses per l'Ajuntament i el Sindicat de Pagesos Col·lectivitzats CNT-UGT a la Comissió de Responsabilitats de Catalunya, amb data 23 de març de 1937.

-La segona són uns llistats de propietaris i de terres a partir de l'amillament municipal, sense poder precisar si entre aquestes terres hi ha incloses les aportades voluntàriament pels col·lectivistes. No porten data.

-En la tercera relació hi consten les terres de la col·lectivitat, requisada i aportada voluntàriament. Està feta per partides, en un compte per jornals de secà i d'horta, en què s'indicava a cada terra si posseïa maquinària agrícola. Tampoc porta data.

-La quarta font és l'esborrany de les terres requisades, escrit a mà, que serví per a confegir la relació de la tercera font, amb quatre apartats anotats: relació ordinal amb la separació de les terres confiscades de les propietats urbanes, en xifres de 38

pel que fa a les terres i 17 per a immobles; la terra si tenia bomba o sínia per regar; la partida en què era situada la terra i la cabuda en jornals, i finalment el nom del propietari o el renom al qual s'aplicava la confiscació. Per aquest apunt sabem que es van agafar cases de la plaça de la República, del carrer Major, del carrer del Rec, etc. i alguns masos, però no assenyalava res de nou que no aportin les relacions precedents, per la qual cosa aquesta font només servirà com a complement.

Les quatre fonts són vàlides, en part, en la mesura que en destriem les duplicitats i les omissions, tot i que nosaltres ens basarem en les tres primeres, pel fet que són diferents i en alguns casos complementàries, encara que com veurem són difícils d'encaixar. Respectant parcialment el que hem fet en d'altres pobles de la comarca i de Catalunya, primerament ens basarem en les actes d'incautació de març del 1937.

La primera font sobre la col·lectivització agrària que hem indicat són les actes d'incautació oficials emeses pel Comitè Col·lectiu de la CNT-UGT a la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat. A partir de les actes podem saber sis variables: el nom del propietari del qual s'agafà la terra, la residència que tenia, el motiu que s'argüí per efectuar-li la con-

57. Bàsicament a AHCV. Ajuntament d'Alcover. Col·lectivitzacions.

fiscació —les idees que tenia, si havia marxat del poble, si tenia les terres abandonades...—, les terres que se li requisaren —totes les que tenia o només una part—, les mercaderies que se li usurpaven —les emmagatzemades de la collita o només les pendents de collir. Aquestes actes d'incautació van ser emeses el 23 de març del 1937 i hi figuren dos tampus: el de l'Ajuntament i el del Sindicat de Pagesos Col·lectivitzats CNT-UGT. Van ser signades per tres declarants —consta així—: Joan Canela, Joan Gomis Gomis i Josep Ribellas, i per tres components del Comitè Col·lectiu, en les persones d'un tal Català, i de F. Caballé, i Agustí Escuté. En total hi ha 27 Actes. Aquestes actes van ser cursades i registrades al Servei d'Incautacions del Departament d'Agricultura, i eren terres de propietaris clarament qualificats com a dretans. En força casos la col·lectivització li agafà més d'una parcel·la de la partida. (*Veure quadre núm. 1, a la pàgina següent*)

Una anàlisi del quadre, amb la cautela que implica que les anotacions en alguns casos podien ser unes altres, i que per tant només marquen tendència, aporta les següents apreciacions:

1. A Alcover la col·lectivització que es va voler legalitzar constava de terres més o menys equipades, de locals i magatzems urbans, de mercaderies per collir o arregar o ja emmagatzemades, d'animals de sang

i d'eines de treball.

2. De les 27 actes lliurades al Servei d'Incautacions del Departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya, 17 corresponien a ciutadans residents a Alcover i 10 a persones que tenien la residència fora vila. Alcover seguí la tendència d'altres pobles de la comarca de posar a les mans dels col·lectivistes la majoria de propietats de persones no residents.

3. De les 10 persones de fora vila que se'ls agafà propietats, 4 consta que ho van ser per ser absents després de la revolta, aspecte que lliga amb ser persones de dreta però que no s'ha d'entendre com que haguessin fugit. Dels 17 veïns d'Alcover també en consten 6 com escapolits del poble, i 1 com a desaparegut, aspectes aquests que s'ajusten més a la realitat.

4. A les actes s'hi veu que la col·lectivitat agrícola agafà parcel·les de terra, de termes veïns. Aquesta pràctica va ser corrent a la majoria de pobles, relacionat quasi sempre en funció de qui portava la terra. En el cas d'Alcover s'indica terra agafada al terme del Milà, a Ramon Jové, i de Vilallonga, a Josep Gils.

5. De les actes emplenades, 26 persones foren acusades de ser d'idees feixistes, i només a una única persona, Francesc Puig Isern, no se li va posar aquest qualificatiu.

6. A les actes només consten dos vilatans que se'ls prenen les terres

QUADRE NÚM. 1 - LA COL·LECTIVITZACIÓ AGRÀRIA D'ALCOVER A PARTIR DE LES ACTES D'INCAUTACIÓ OFICIALS EMESES PEL COMITÈ COL·LECTIU DE LA CNT-UGT A LA COMISSIÓ DE RESPONSABILITATS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. 23 DE MARÇ DE 1937.

NOM DE L'AFECTAT						
RESIDÈNCIA	CÀRRECS QUE SE LI IMPUTEN IF=IDEES FEIXISTES FP=FUGITIU DEL POBLE GT=GRAN TERRATINENT AR=ABSENT DESPRÉS REVOLTA TA=TERRES ABANDONADES	INCAUTACIÓ T=TOTAL P=PARCIAL	MERCADERIES QUE SE LI AGAFEN PENDENTS DE COLLIR, MERCADERIES QUE SE LI AGAFEN JA EMMAGATZEMADES MP/MM/NO CONSTA	PARTIDA/ES ON S'AGAFA TERRA	MAQUINÀRIA O ALTRES OBJECTES AFECTATS	
1-Avellà Guàrdia, Joaquim Valls	IF, AR	T	MP i MM	Mas de Garriga	utensilis de treball	
2- Banús Bonet, Francesc la Selva	IF, AR			Cogoll		
3- Basora Figuerola, Amadeu Valls	IF	P	no consta	Font de la Cabota		
4- Caballé Pons, Marià Alcover	IF	P	no consta	Vaireta		
5- Català Molné, Joaquim Alcover	IF	P	MP, MM	Cogoll o Cogollet		
6 - Domènech Escoté, Maria Barcelona	IF	P	no consta	la Serra		
7- Escoté Tell, Lluís ⁵⁸ Barcelona	IF, AR	P		Camí de Valls		
8- Farré Rubert, Gabriel Alcover	IF, FP	T	MP	Aigües de Baix, Roques Roges, Camí del Molí		
9- Farrés Plana, Francesc la Selva	IF	P	no consta	Cogoll	sínia amb motor elèctric	
10- Gils Trencs, Josep ⁵⁹ Vilallonga	IF	P	MP	Cogolls, Cogoll (Vilallonga)	sínia amb motor elèctric	
11- Girona Guasc, Gaspar Alcover	IF	P	no consta	Magatzem raval Sta. Anna,2		

12- Gomis Puig, Ramon ⁶⁰ Alcover	IF, desaparegut	T	MP, MM	Magatzem i indústria agrícola. Argiles; Vaireta, Palació, Codolar, Serradalt, Segalers	
13- Jové Vilanova, Ramon Alcover	IF	T	MP	Font de la Cabota, Camí del Milà (terme del Milà)	sínia amb motor
14- Malapeira Banús, Sebastià Alcover	IF, FP	P	MP	Magatzem i premsa d'oli (raval Antoni Isern, 25) Borquera, Sol de l'Horta, Vila-sec, Mas de Calderó	utensilis treball agrícola
15- Monravà, Cortadellas, Pasqual Tarragona	IF	P	no consta	Tros terra finca Mas de Monravà	
16- Palau Rocher, Vicent Alcover	IF, FP	T	MP	Vila-sec, Aigües de Baix, Aigües de Dalt	
17- Plana Molné, Josep Alcover	IF, TA	T	MP	la Serra	sínia amb motor gasolina
18- Pons Solé, Josep Alcover	IF	P	no consta	Cogoll	
19- Puig Isern, Francesc Alcover	TA	P	no consta	Vila-sec	
20- Roca Vidal, Lluís Alcover	IF, FP	P	no consta		carro, animal, guarniments
21- Roig Tomàs, Josep Alcover	IF, FP	T	MP	Vila-sec, Codolar, Segalers	sínia amb motor
22- Rosich Giné, Lluís Alcover	IF, FP	P	no consta	la Serra	
23- Samsot Bertran, Josep Barcelona	IF, AR	T	no consta	Burguet o Cogoll	
24- Targa Benet, Ramon ⁶¹ Mas de Serra	IF, GT	P	no consta	Cogoll	sínia amb motor elèctric
25- Torrell Domingo, Lluís Alcover	IF	T	MP	Camades, Serradalt, Codolar, Cogoll, Vila-sec, Borquera, Sol de l'Horta	utensilis de treball
26- Valldeperas Orga, Josep ⁶² Alcover	IF	P	no consta	Aigües de Dalt	
27- Vallverdú Fort, Lluís Mont-ral	IF	P	no consta	magatzem al portal de St. Miquel, 5	

per estar abandonades. Curiosament, tots dos són veïns d'Alcover.

7. A les actes només consta un gran terratinent al qual se li prengueren les terres –Ramon Tàrrega o Targa. Delimitar què s'entengué en aquell moment amb aquest qualificatiu és prou difícil de determinar.

8. A les actes consta si la requisita va ser total o parcial. A 9 persones se'ls agafà la propietat total, i a les 18 restants, parcial. S'ha d'entendre que les col·lectivitats van treballar les terres que podien portar bé, a plena producció. El fet de ser parcial s'hauria d'entendre com que se li agafà aquella vinça de terra que anava bé a la col·lectivitat –per ser al mig d'altres terres col·lectivitzades, per formar gruix amb altres terres col·lectivitzades de la mateixa partida, etc.

9. A 12 de les 27 persones se'ls agafà mercaderia ja emmagatzemada o se'ls collí la que encara havien d'arreglar. D'aquests 12 propietaris, a 3 se'ls féu cau i net, en el sentit que se'ls agafà la mercaderia de les dues modalitats, fet que constata que en 11 dels 12 indicats –d'un no se sap–, els pro-

ductes de la collita del 1936 van ser arreplegats pels col·lectivistes de la mateixa propietat.

10. La col·lectivitat va agafar de 4 propietaris locals i magatzems del poble per encabir-hi els productes que s'anaven fent seus, i per deixar-hi utensilis. Va ser del tot significatiu que s'agafés també el mecanisme o la indústria per fer funcionar allò que convenia, com a molts d'altres pobles estudiats. La premsa d'oli de Sebastià Malapeira en seria un exemple.

La segona font són uns llistats de terres i de propietaris a partir de l'Amillament municipal. Hi consten les peces de terra que s'agafaren, i tot i posar d'aquestes terres que eren dins de la col·lectivitat, no podem precisar exactament si són les que s'agafaren o bé són aquestes mateixes i les aportades pels col·lectivistes. Ens inclinem a pensar que són les terres que es confiscaren però que no totes es col·lectivitzaren. A la informació ens indica la partida on la terra era situada, la superfície, el que s'hi conreava, els límits que tenia i el líquid imponible que pagava.

58. A l'Amillament posava que era de la partida del camí de Valls, conegut com el Mas dels Tarongers. A les Actes posava que s'havia agafat un tros de cultiu i una porció de bosc de la finca Mas d'Escoté.

59. La terra confiscada dels Cogolls era dels termes municipals d'Alcover i de Vilallonga.

60. Sarcàsticament se li posà desaparegut en comptes de mort, quan tots els signants, tots, devien saber que l'al·ludit havia estat cosit a trets, prop del poble, l'11 d'agost de 1936. Més informació a Gavaldà Torrents, Antoni: *"Jo delato, tu inculpes, ell denuncia..." (Representació franquista a Valls i comarca)*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1997, p. 41 i s.

61. També consta com Ramon Tàrrega Bonet.

62. La partida a l'amillament consta com a Dijous de Dalt.

En aquesta relació no hi consten els magatzems que la col·lectivitat agafà. La dificultat d'aquesta font amb la precedent –i amb les altres– és que els noms dels propietaris no concorden del tot amb els anteriors, pel fet que els amos de les peces de terra, en alguns casos, no havien fet inventari, i per consegüent tant hi poden constar ells mateixos com els seus pares, avis o rebesavis, o la persona a qui s'havia comprat la terra. Una prova que demostrava ser una font no actualitzada és que en certs casos encara constava la cabuda de la propietat en mesures antigues, en jornals i en cèntims de jornal, i fins i tot en un cas no hi ha cap mena de referència de l'extensió. Per unificar-ho s'han convertit les mides en unitats mètriques de superfície, per la qual cosa sempre parlarem d'hectàrees, àrees i centiàrees⁶³. Del precedent que acabem d'indicar ens servirán tres informacions: el propietari que hi constava, el nom de la partida de la terra i l'extensió superficial. Desestimem, per tant, si la terra era de regadiu o de secà, els conreus que hi figuren, i els límits que tenia cada finca, per ser informacions fluctuants, subjectes a canvis, algunes podrien ser certes però d'altres no. A aquests tres elements que hem indicat que n'extraïem de la informació, n'afegirem un quart que hem titulat, “total

de la terra intervinguda al propietari” que ens permetrà veure quins van ser els propietaris que aportaren més terra a la col·lectivitat. Finalment, cal indicar que aquesta relació va ser signada per cinc components de la col·lectivitat: un que sembla indicar Miquel Caselles, i per Agustí Escuté, Joan Gomis Gomis, Pere Isern i Josep Ribellas. (*Veure quadre núm. 2, a la pàgina següent*)

D'aquesta informació en podem extreure la següents apreciacions:

1. El total de propietaris que hi consten és de 30, xifra que no difereix dels 27 de la relació anterior.

2. A partir d'aquesta documentació hi ha partides en què hi hagué més terra confiscada que en d'altres. La indefinició de límits de les partides o el fet que algunes no siguin d'ús actual ens circumscriu a establir quines van suportar terres més confiscades que d'altres, cosa que sí que podrem veure en el quadre següent.

3. Un apunt que sí que val la pena considerar és que en aquesta relació hi consten 178ha 10a 73ca de terra confiscada o el que era el mateix, 445,27 jornals van ser posats en circulació a mans diferents dels propietaris.

4. La col·lectivitat, en alguns casos, conreà només parts de les finques requisades, ja que sabem que d'altres parts quedaren a mans dels parcers i arrendadors que ja duïen la terra. Aquest fet quadra amb el que succeí

63. La conversió l'hem feta, seguint pautes d'informants d'Alcover, partint de la base que un jornal són cent cèntims de jornal, que un jornal són 4.000 m², i que 1 ha són 2,5 jornals.

QUADRE NÚM. 2.- LA COL·LECTIVITAT AGRÍCOLA D'ALCOVER A PARTIR DE L'AMILLARAMENT MUNICIPAL. SENSE DATA.

PROPIETARI	PARTIDA	EXTENSIÓ DE LA TERRA	TOTAL DE LA TERRA INTERVINGUDA AL PROPIETARI
Agràs Isern, Anton	Camí de la Serra	60a 40ca	5ha 69a 68a
	Camí de Valls	63a 20ca	
	Vila-sec	no consta	
	Cogoll	30a 42ca	
	Fangar	91a 26ca	
	Camí de la Serra	22a 40ca	
	Codolar	45a 60ca	
	Sol de l'Horta	63a 60ca	
	Serradalt	78a	
	Cogoll	1ha 14a 80ca	
Alfonso Padrol, Teresa	Dijous de Dalt	15a 21ca	2ha 63a 78ca
	Vila-sec	66a 05ca	
	Segalers	1ha 82a 52ca	
Avellà Guàrdia, Joaquim ⁶⁴	Roques Roges	31a 42ca	31a 42ca
Capellania de St. Antoni Abat ⁶⁵ (propietat de Marià Cavallé Pons i Pau Vidal Agràs)	Vaireta	2ha 50a	2ha 50a
Català Monné, Joaquim	Cogollet	68a 14ca	68a 14ca
Domènech Escoté, Maria	la Serra	91a 26ca	91a 26ca
Escoté Tell, Lluís ⁶⁶	Camí de Valls. Mas dels Tarongers	21ha 84a 57ca	21ha 84a 57ca
Ferré Rubert, Gabriel	Diumenge de Baix	16a 87ca	4ha 08a 06ca
	Roques Roges	52a 32ca	
	Roques Roges	38a 94ca	
	Torrent de la Creu	54a 14ca	
	Torrent de la Creu	2ha 45a 79ca	

Gomis Puig, Ramon ⁶⁷	Argiles	5ha 68a 77ca	
	Argiles	1ha 58a	
	Segalers	60a 84ca	
	Segalers	77a 05ca	
	Segalers	45a 63ca	
	Torrent de la Creu o Cabana	1ha 65a 50ca	
	Dimarts de Dalt o Perellada	20a 08ca	
	Argiles	2ha 15a 98ca	
	Argiles	79a 70ca	
	Argiles	50a 04ca	
Camí de la Serra, Torrent dela Creu o Segalers	6ha 65a	20ha 49a 17ca	
Guàrdia, Teresa, Vda. d'Avellà	Roques Roges	38ha 51a 60ca	38ha 51a 60ca
Jové Vilanova, Ramon, Farré Bofarull, Maria	Camí de Valls	50a 49ca	50a 49ca
Hortet Freixa[s], Joan	Cogoll	4ha	4ha
Huguet, Miquel	Cogoll	54a	54a
Malapeira Banús, Sebastià	Vila-sec Borquera	60a 84ca 1ha 21a 68ca	1ha 82a 52ca
Molné Martí, Josep, Plana Molné, Josepa, hereus de	Serradalt	1ha 17a 60ca	1ha 17a 60ca
Palau Rocher, Vicent	Dimecres de Baix	91a 26ca	91a 26ca
Papiol Ferré, Pere <i>Barraques</i> , Bofarull París, Maria	Camí de Valls	1ha 34a 45ca	1ha 34a 45ca
París Martí, Josep	Cogoll Cogoll	79a 70ca 90a 65ca	1ha 70a 35ca
Puig Isern, Francesc; Fort Calero, Dolors	Vila-sec	5ha 02a 52ca	5ha 02a 52ca
Roig Tomàs, Josep i Simó Barberà, Teresa	Codolar Camí de Tarragona	83a 95ca 2ha 07a 45ca	2ha 91a 40ca

PROPIETARI	PARTIDA	EXTENSIÓ DE LA TERRA	TOTAL DE LA TERRA INTERVINGUDA AL PROPIETARI
Rosich Giné, Lluís	La Serra	66a 31ca	66a 31ca
Samsot Bertran, Josep	Burguet i Cogoll Cogoll Bon Burguet	29ha 59a 50ca 60a 84ca 10ha 48ca	40ha 20a 82ca
Simó Alfonso, Teresa	Dimecres de Baix	45a 63ca	45a 63ca
Simó Barberà, Teresa	Segalers	50a 50ca	50a 50ca
Solà, Francesc	Cogoll	2ha 88a	2ha 88a
Solé Bes, Enric	Sol de l'Horta Borquera Borquera Dimecres de Dalt Dimarts de Baix	23a 60ca 60a 04ca 48a 80ca 6a 69ca 7a 99ca	1ha 47a 12ca
Solé Bes, Guadalupe i Dorotea	Borquera	1ha 21a 68ca	1ha 21a 68ca
Targa (o Tárrega) Benet, Ramon	Cogoll Cogoll	9ha 63a 44ca 1ha 21a 68ca	10ha 85a 12ca
Tell Camps, Josep M.; Lafebre Borra, Carme	Borquera	2ha 19a 02ca	2ha 19a 02ca
Valldeperas Orga, Josep	Dijous de Dalt	4a 26ca	4a 26ca
Total: 30 propietaris			178ha 10a 73ca

als diferents pobles de la comarca, que la col·lectivització va ser voluntària. Aquest aspecte indicat d'una propietat fraccionada però no del tot col·lectivitzada sabem que passà, almenys, amb cinc propietaris. En el cas de Joaquim Avellà Guàrdia, la col·lectivitat es va fer seves 9ha de les 12 confiscades, de les terres de la Capellania de Sant Antoni Abat la col·lectivitat n'agafà 1ha 20a de les 10ha 40 del total del terror; de Lluís Escoté Tell conreà 2ha 40a de les 12ha 20a confiscades; i de Ramon Gomis Puig agafà 12 ha de les 18ha 60a confiscades. Hi ha la possibilitat que això passés amb 1ha 20a de Ramon Tàrrega Benet, i també amb part de la terra agafada de Josep Samsot Bertran, sense poder precisar de quina extensió parlaríem.

La tercera font documental, també

sense data, és la "Relació de les terres que estan al cuidado de la col·lectivitat", amb l'anotació total de les terres i la maquinària requisada i aportada voluntàriament, sense que puguem diferenciar amb claredat quines eren les unes i les altres. Les terres estan anotades per propietari i per partida, per la qual cosa, un propietari al qual se li agafaren terres de diferents partides apareix tantes vegades com això succeeix. En cada apunt hi consten els jornals de secà i els de regadiu, que aquí passarem a les mides d'hectàrees, àrees i centiàrees, així com la maquinària agrícola que hi havia a la finca per ajudar la seva producció. En total hi ha 62 anotacions de parcel·les, de les quals en dos casos hi falta el nom de l'afectat. *(Veure quadre núm. 3, pàgina següent)*

64. Les xifres no concorden del tot amb una altra relació de què disposem sense datar i que desgrana la terra que posseïa, qui en féu ús i el repartiment de la contribució. La finca d'Avellà tenia 12ha de les quals la col·lectivitat en feia ús de 9, repartides entre 8 de secà i 1 d'horta. Les 3 ha restants, segons aquesta font, la seguien portant parcera: Anton Creus 1ha 60a, Joan Tell 60a, Joan Canela 40a i Pròsper Gomis 40a. Les tres notes següents s'adequaran a la informació d'aquesta font

65. La terra que es confiscà era de 10ha 40a. La col·lectivitat d'Alcover en feu ús d'1ha 20a, i la resta la duïen els parcera: Antoni Guillem 2ha 40a; Pau Vidal 1ha 60a; Anton Agràs, Daniel Puig i Josep Roig *Bolo* amb 1ha 20a cadascú, i Francesc Madurell i Josep Roig Masdeu amb 80a cada un.

66. La terra de Lluís Escoté Tell posada en circulació va ser de 12ha 20a, classificada entre 7ha 20a de secà i 4 d'horta. La col·lectivitat d'Alcover treballà 1h 20a d'horta i igual superfície de secà. La resta era repartida entre cinc conreadors i la Col·lectivitat Agrícola de Valls. Els parcera que duïen terra eren Josep Albaigés -80a d'horta-, Joan Gomis *Vermelet* -1ha 60a de secà-, Anton Sanahuja, de Valls -1ha d'horta-, Daniel Tell -60a d'horta i 3ha 40a de secà-, Joan Sanromà -40a de secà-, i la Col·lectivitat Agrícola de Valls -40a d'horta i 60a de secà-.

67. La terra de Ramon Gomis confiscada va ser de 18ha 60a. D'aquesta, el gruix gros se l'havia fet seu la col·lectivitat d'Alcover -12 ha-, seguit de Lluís Barberà -1ha 60a-, Joan Busquets -1ha 40a-, Pere Cavallé -1ha 20a-, Joan Isern -1ha 20a-, Anton Coll -1ha-, i Ramon Farré 20a.

**QUADRE NÚM. 3. LA COL·LECTIVITAT AGRÍCOLA D'ÀLCOVER A PARTIR DE
"RELACIÓ DE LES TERRES QUE ESTAN AL CUIDADO DE LA COL·LECTIVITAT". SENSE DATA.**

PARTIDA NOM DEL PROPIETARI	SUPERFÍCIE		MAQUINÀRIA AGRÍCOLA	
	D'HORTA	DE SECÀ	SÍNIA (S) SÍNIA TRACCIÓ SANG (STS)	MOTOR ELÈCTRIC (ME) MOTOR DE GASOLINA (MG)
Cogoll				
Banús, Francesc	80a	2ha 40a	S	ME
Caballé, Dolors	40a	2ha 80a	STS	
Farrés, Francesc	40a	2ha 80a	S	ME
Llavoré, Josep		80a		
Madurell, Josep		80a		
Targa, Ramon	1ha 60a	2ha	S	ME
Torrell, Lluís		1ha 60a		
Sense nom	60a		S	ME
Total	3ha 80a	13ha 20a		
Vila-sec				
Malapeira, Sebastià		80a		
Palau Rocher, Vicent		40a		
Rosich, Josep	40a	80a	S	MG
Torrell, Lluís		40a		
Sense nom "sereno"	20a	2ha 40a	S	MG
Total	60a	4ha 80a		
Borquera				
Malapeira, Sebastià		80a		
Torrell, Lluís		40a		
Total		1ha 20a		
Romiguera				
Vallverdú, Salvador		80a		
Total		80a		
Flor del Camp				
Romeu, Josep		1ha 60a		
Total		1ha 60a		

Quints	
Andreu Agustenc, Josep	60a
Farré Rovellat, Joan	40a
Romeu, Antoni	40a
Total	1ha 40a
Sol de l'Horta	
Camps, Jaume	60a
Isern Palau, Carme	40a
Malapeira, Sebastià	40a
Torrell, Lluís	40a
Total	1ha 80a
Algües de Baix	
Farré, Gabriel	5a
Gomis, Ramon	20a
Isern Palau, Carme	40a
Llavoré, Josep	40a
Palau Rocher, Vicent	60a
Total	1ha 65a
Algües de Dalt	
Camps, Jaume	80a
Palau Rocher, Vicent ⁶⁸	5a
Valledeperas, Josep	5a
Total	90a
Font de la Bola	
Musté Salvadó, Francesc	20a
Total	20a
Valreta	
Caballé, Marià "Banisets"	80a
Total	80a
Mas de Calderó	
Malapeira, Sebastià	80a
Musté Salvadó, Francesc	20a
Total	1ha

PARTIDA NOM DEL PROPIETARI	SUPERFÍCIE		MAQUINÀRIA AGRÍCOLA	
	D'HORTA	DE SECÀ	SÍNIA (S) SÍNIA TRACCIÓ SANG (STS)	MOTOR ELÈCTRIC (ME) MOTOR DE GASOLINA (MG)
Sant Roc Romeu, Antoni		20a		
Total		20a		
Mas de Garriga Avellà, Joaquim ⁶⁹	1ha 20a	2ha 80a		
Total	1ha 20a	2ha 80a		
Roques Roges Ferré, Gabriel		40a		
Total		40a		
Camí del Molí Ferré, Gabriel		1ha 20a		
Total		1ha 20a		
Palacio Gomis Gomis, Ramon		1ha 60a		
Total		1ha 60a		
Fangar Torrell, Lluís		20a		
Total		20a		
Serradalt Torrell, Lluís Isern Palau, Carme Gomis, Ramon		1ha 20a (no s'indica quantitat de terra)		
Total		1ha 20a		
Codolar Rosich, Josep Sans Llombart, Joan Torrell, Lluís		40a 40a 20a		
Total		1ha		

Argiles						
Gomis, Ramon	40a	80a			MG	
Total	40a	80a				
Garrofer del Forner						
Torrell, Lluís		1ha 20a				
Total		1ha 20a				
Segalers						
Gomis, Ramon		60a				
Rosich, Josep		40a				
Sans, Joan		20a				
Total		1ha 20a				
La Serra						
Caballé Barberà, Josep	40a					
Isern Palau, Carme		20a				
Plana, Josep	40a	80a	S		MG	
Ribelles Ciuró, Josep		40a				
Rosich, Lluís	40a					
Total	1ha 20a	1ha 40a				
Font de la Cabota						
Basora, Amadeu	80a					
Escoté [Tell], Lluís	1ha 60a					
Jové Vilanova, Ramon	40a	1ha	S		MG	
Pinyol, Marià		20a				
Total	2ha 80a	1ha 20a				
Totals: 62 parcel·les						
	13ha 35a	40ha 40a=53ha 75a	8S	1STS	4ME 5MG	

D'aquesta darrera informació en podem extreure les següents valoracions:

1. Segons aquestes dades, van ser 62 les parcel·les que es posaren en funcionament a la col·lectivitat, que corresponen a 32 propietaris diferents, xifra similar als 27 i 30 de les relacions anteriors.

2. En funció d'aquesta llista hi va haver 12 propietaris que aportaren més d'una parcel·la a la col·lectivitat. Els casos de Lluís Torrell, amb 8 parcel·les diferents, els segueixen Ramon Gomis Gomis amb 5, i Carme Isern Palau i Sebastià Malapeira amb 4 cadascú, els quals segueixen la resta.

3. La col·lectivitat, segons aquesta relació, va disposar de poc més de 40 ha de secà i de 13 de regadiu, en una xifra que fa un total de 53ha 75a. Això implicà que la col·lectivitat conreà un 75,16% de terres de secà front un 24,84% de terres de regadiu.

4. Comptant que en la relació del quadre anterior havien sortit 178ha 10a73ca confiscades, com a xifra total, i que en aquesta, la col·lectivitat veiem que disposa de 53ha 75a, podem establir que aproximadament

menys d'un terç de les terres confiscades les agafà la col·lectivitat –exactament un 30,18%–, i que les altres terres, 124 ha 35a 73ca, o sigui més de dos terços –un 69,82%–, tot i ser confiscades, quedaren en mans dels parcera i arrendadors que les duïen.

5. La partida que va tenir més terres posades en circulació de la col·lectivitat va ser el Cogoll, amb 17 ha, seguida a distància pel Vila-sec amb 5ha 40a i pel Mas de Garriga i la Font de la Cabota, amb 4 ha cadascuna.

6. Si mirem els noms dels propietaris que hi aportaren més peces de terra tindríem que Lluís Torrell hi contribuï amb 8, seguit de Ramon Gomis Gomis amb 5, i de Carme Isern Palau i Sebastià Malapeira amb 4 cadascun. En canvi, si fem el càlcul per la quantitat de terra, tindrem que el rànquing dels més afectats serien Lluís Torrell amb 5ha 40a, seguit de Joaquim Avellà amb 4, Ramon Targa amb 3ha 60a, Francesc Banús, Dolors Caballé, Francesc Farrés amb 3ha 20a cadascú, als quals s'hauria d'afegir Ramon Gomis Gomis, ja que hi consta amb 3 ha i una terra de més, sense xifres

68. Hi consta la mesura antiga de mig quartó d'horta. Considerant que totes les mesures inicials d'aquesta taula estan en jornals, hem partit de la base que si un jornal són 40a un quartó en serien 10, i mig 5. Aquesta apreciació val per als casos de Vicent Palau, Josep Valldeperas i Gabriel Ferré.

69. Les xifres no concorden amb una altra relació sense datar de què disposem i que desgrana la terra que posseïa, qui en féu ús i el repartiment de la contribució. La finca d'Avellà tenia 12 ha, la col·lectivitat en feia ús de 9, repartides entre 8 de secà i 1 d'horta. Les 3ha restants les seguïen portant parcera: Anton Creus 1ha 60a, Joan Tell 60a, Joan Canela 40a i Pròsper Gomis 40a.

en què basar-nos.

7. La relació de la maquinària agrícola assenyala que en 10 peces de terra hi havia sínies, unes amb motor elèctric, altres amb motor de gasolina. Respecte a les de motor elèctric, preveiem que devien provenir de terres amb un mas incorporat, aspecte que sumat a les existents de motor de gasolina pressuposa que l'agricultura de regadiu d'Alcover devia ser rendible.

La col·lectivitat va passar, a part de l'indicat en els quadres, per altres vicissituds. Una, en relació amb el que acabem d'exposar, va ser el tema de com aconseguir la gasolina perquè els motors funcionessin, ja que era intervinguda. Al febrer del 1937, pagesos i col·lectivistes es van adreçar per instància al conseller d'Agricultura de la Generalitat, amb el vistiplau del conseller primer del Consell Municipal, per demanar gasolina –es xifrà la necessitat en 280 litres setmanals–, per a fer moure les sínies de tracció mecànica per poder elevar l'aigua per a regar. Aquesta demanda sabem que també va ser cursada per altres poblacions del Camp⁷⁰. La Conselleria d'Agricultura respongué que calia tramitar-ho a la Conselleria de Serveis Públics, i tot i que no sabem com se solucionà, per altres pobles sabem que va funcionar.

Al maig de 1937 la col·lectivitat i el Sindicat Agrícola feren una nova

demanda: un tractor al Departament d'Agricultura de la Generalitat per a ús dels socis i dels col·lectivistes del poble, per a unes feines que no concretaren⁷¹. La instància passà als Serveis Tècnics d'Agricultura, que reclamà un tractor a l'Ajuntament de Reus, sense saber-ne el desenllaç definitiu.

La col·lectivitat ja hem dit que va ser mixta de la CNT i UGT⁷². Al maig del 1937, es produí una picabaralla entre el Sindicat de Treballadors de la Terra de la UGT d'Alcover i el Comitè Regional del partit, amb seu a Barcelona, per la cotització dels afiliats del sindicat comunista, i sortí, de retruc, la col·lectivitat a la palestra. A la carta, signada per Josep Figuerola [Vendrell] *Teixidor*, com a president del Sindicat, i per Joan Calbet, secretari, s'escriuí textualment en al·lusió a la reclamació que els feien des del Comitè Regional de Barcelona pel tema del pagament de les quotes, que “hay otros [agricultores] que son de la colectividad y ya sabreis que las colectividades de la Tierra cuentan oy con tan pocos fondos economicos que el jornal diario de los Trabajadores es de 5 pesetas diarias”. Amb això justificaven la manca de pagament d'alguns dels seus afiliats, aspecte que va ser usual tant com el no pagament sistemàtic o com el pagament irregular.

70. Pot trobar-se a AHNC. Fons Generalitat de Catalunya. II República. Carpeta 143.1

71. AHNC. Fons Generalitat de Catalunya. II República. Carpeta 143.3

72. Archivo Histórico Nacional (AHN). P.S.B Salamanca. Lligall 888.

Per altra part, val a dir-ho, el Sindicat s'expulsava la demanda com podia, tot recurrent a la misèria imperant en el sector pagès, aspecte que en altres fòrums se sentia amb més força i que feia rebotar els pagesos –sobretot els de la CNT–, dient i denunciant aquests que tota la brigada industrial vagarosa de les ciutats que no treballava –i de pobles on hi havia indústria–, per manca de matèries primeres, d'electricitat o del que fos, s'afegís als treballs del camp⁷³.

Un dels aspectes en què va haver d'intervenir l'Ajuntament d'Alcover va ser en la Comissió Pericial, en el prorrateig de quotes de la contribució territorial rústica i pecuària corresponents a finques requisades o intervingudes, segons l'ordre de 10 de novembre de 1937 de la Conselleria de Finances de la Generalitat, i del disposat i reglamentat el 9 de desembre⁷⁴. Per aquesta normativa sabem que la Generalitat sempre cobrà la part de la contribució que li pertocava i que els col·lectivistes o els parcers que ara eren amos de les terres pagaren la quantitat que corresponia pagar a l'amo. La constitució de la Comissió, a Alcover, sabem que va ser efectiva el 10 de febrer de 1938, i en formaren part l'alcalde Fidel Roig Obradó, els vocals Salvador Altès i Teresa i Josep Llaboré Cavallé desig-

nats per l'Ajuntament, i Josep Albaigès Espluges i Anton Ferré Cesari nomenats pel Sindicat Agrícola, amb l'assistència del secretari de l'Ajuntament. En la reunió constitutiva es passà a examinar la relació de finques requisades o intervingudes facilitada pel Sindicat de Pagesos Col·lectivitzat, fet que es contrastà amb els llibres d'amillament municipal. El 13 de febrer, en una nova reunió, es procedí a l'acoblament de les dades reunides per tal de practicar l'assignació de quotes que havien de ser prorratejades a efecte del pagament de la contribució territorial rústica i pecuària, en virtut de la pròrroga del Repartiment de l'esmentada contribució. El resultat va ser la confecció d'una llista de 28 contribuents les finques dels quals –totalment o parcialment– havien estat col·lectivitzades pel Sindicat de Pagesos d'Alcover, la quota assignada pel repartiment del 1936, el nom de l'entitat col·lectivitzadora –sempre va ser anotat el Sindicat de Pagesos–, el domicili de la persona que havia de pagar, el temps d'aprofitament de la finca –s'hi posà des del juliol del 1936–, i la quota assignada, que diferia de si la terra va ser agafada en la seva totalitat o només parcialment. La relació quedà com segueix amb les tres dades que ens interessen:

73. A la comarca tenim un exemple documentat al Pla de Santa Maria, d'obrerres i obrers que no treballaren més de tres dies a la setmana i cobraven el sou com si fessin la setmanada. En altres llocs de Catalunya, sabem d'altres situacions molt més flagrants.

74. AHCV. Fons Municipal d'Alcover. Junta Pericial.

NOM DEL CONTRIBUENT	QUOTA EN PESSETES QUE PAGÀ EL 1936	QUOTA ASSIGNADA EN PESSETES PER AL 1938
Agràs Isern, Antoni	118,79	103,24
Alfonso Pedrol, Francesca	212,08	26,72
Capellania de St. Antoni Abat	161,79	66,07
Català Molné, Joaquim	153,78	10,93
Ferré Rubert, Gabriel	189,73	59,03
Gomis Puig, Ramon	387,22	249,73
Jové Vilanova, Ramon	21,62	4,62
Malapeira Banús, Sebastià	42,75	18,95
Molné Martí, Josep	84,29	20,41
Palau Rocher, Vicent	22,83	22,83
París Martí, Josep	267,22	28,43
Puig Isern, Francesc	64,13	45,19
Roig Tomàs, Josep	27,70	27,70
Rosich Giné, Lluís	176,12	32,30
Simó Alfonso, Teresa	54,66	23,08
Simó Barberà, Teresa	4,62	4,62
Solé Bes, Enric	48,10	31,10
Solé Bes, Guadalupe i Dorotea	15,54	15,54
Tell Camps, Josep M.	25,03	25,03
Valldeperas Orga, Josep	68,02	1,46
Avellà Guàrdia, Joaquim	15,07	15,07
Domènech Escoté, Maria	466,42	46,40
Escoté Tell, Lluís ⁷⁵	240,25	55,87
Guàrdia, Teresa, Vda. Avellà	134,82	134,82
Hortet Freixa[s], Joan	43,24	43,24
Llombart Cogul, Rosa	89,88	89,88
Papiol Ferré, Pere	39,84	39,84
Targa Benet, Ramon	239,77	94,73

Un altre aspecte pel qual la col·lectivitat xocà amb la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat va ser per les disposicions que aquesta emanava, a partir del Consell d'Agricultura. Maluradament, d'Alcover només sabem la constitució de la Junta Muni-

cipal Agrícola, com a organisme encarregat d'aplicar la normativa que generava el govern de la Generalitat, en concret de la conselleria d'Agricultura, i les accions que també dictava el Consell d'Agricultura, ambdós organismes sota l'òptica de la UdR,

75. La quota assignada a la col·lectivitat Agrícola de Valls era de 21,87 ptes.

però no sabem les actuacions que hagueren de solucionar. La normativa que els caigué a sobre passava, entre d'altres, per aplicar la reglamentació dels processos electorals a les juntes dels sindicats agrícoles, pel repartiment de la terra requisada i no posada a mans de les col·lectivitats, o per donar parer al Consell d'Agricultura sobre les reclamacions que en el curs de la guerra van anar fent les persones per la via oficial respecte la requisada de les seves propietats. Les juntes municipals agràries inicialment van estar compostades per l'alcalde com a president, pel president del Sindicat Agrícola i per dos membres de cada sindicat agrari existent a la localitat. En el cas d'Alcover, tenim constància d'una Junta municipal formada, segons aquesta normativa, per l'alcalde –Pere Roig Obradó–, pel president del Sindicat Agrícola local –Martí Llombart Molné– i per dos membres de cada sindicat –Josep Garcia Girona i Amadeu Rosich Vendrell, per la UdR; Martí Magrané Bosch i Josep Ribellas Ciuró, per la CNT, i Josep Figuerola Vendrell i Joan Puig Isern per la UGT.

Posteriorment, les juntes municipals agràries es remodelaren, a partir d'una nova normativa que fixava que també hi havien d'entrar representants dels partits polítics, en una clara maniobra de reprimir una CNT

ja de per si afeblida, i de la qual aquest sindicat es va queixar repetidament a la premsa. En la nova constitució que coneixem d'agost de 1937, a més de l'alcalde i del president del Sindicat que repetiren per causa del càrrec, hi quedaren Josep Garcia Girona i Martí Magrané Bosch com a representants de la UdR i de la CNT respectivament, i hi entraren Ramon Sans Bofarull per la UGT, Ramon Català Gomis per l'ERC i Ramon Fonts Granja pel PSUC. La darrera remodelació coneguda va ser al novembre del 1938, hi constaten Miquel Maimó Roca com alcalde d'ERC, Ramon Ferré Cesari de la UGT com a secretari, repetien Martí Llombart com a president del Sindicat i Ramon Fonts pel PSUC, i hi entraren Salvador Gumà Clavell per la CNT i Pere Roig Casanovas per la UdR.

No sabem com va acabar la col·lectivitat. Del Sindicat Agrícola, s'ha escrit que en marxaren el president Martí Llombart i el component de junta Anton Sans, sembla que deixant diners a la caixa forta i oli als cups, uns diners i un producte que es feren fonedissos.

Acabada la guerra de les armes es creà la Comissió de Recuperació Civil dels béns mobles i "semimovientes"⁷⁶. El president de la Comissió Gestora, Josep Pàmies Altès,

76. Arxiu Municipal d'Alcover. Llibre d'actes 1939.

nomenà, d'acord amb el cap de la Falange, Baltasar Pàmies Altès i Ramon Jové Vilanova per formar-ne part com a vocals. Van tenir feina en el tema de les demandes i retorns de carros i mules, no de l'època de guerra sinó de la retirada, pel fet que bé fossin els republicans qui s'ho emportaren en la precipitada retirada, bé els franquistes que actuaren en una marxa del tot implacable, el cert és que el bestiar va ser objecte de requis generalitzada tant per uns com pels altres.

Tot amb tot, la comissió que va esdevenir operativa en el tema del camp va ser la Comisión depositaria de los bienes agrícolas, sorgida a partir de la llei de Recuperación Agrícola de 3 de maig de 1938. A Alcover, la gestora sorgida el 15 de febrer del 1939 es posà mans a la feina, i nomenà qui corresponia. La composició fixada per llei quedà com segueix: president, Josep Pàmies Papiol, en qualitat de ser-ho de la Comissió Gestora, i vocals, Josep Gumà Barberà com a representant de FET y de las JONS, Lluís Roca Vidal com a pagès, Josep Brunet Molné com a pràctic del camp, assistits pel secretari Joan Arasa Puell, que ho era de l'Ajuntament. La Comisión depositaria de los bienes agrícolas, en sessió del 18 de febrer, va debatre les determinacions que s'havien de prendre de caràcter inajornable per la custòdia de béns i productes abandonats, tot i que s'assenyalava que després del 14 de fe-

brer, data de l'entrada de les forces guanyadores, havien estat recuperats pels seus propietaris les finques que eren de la col·lectivitat, amb els fruits, productes i elements agrícoles de la seva pertinença. En la reunió es facultava el president i el vocal Josep Gumà perquè investiguessin el que els calgués, i procedissin a formar un inventari detallat de tots els béns en situació d'abandonats, dispersos en locals per ser custodiats. Sabem de la recol·lecta feta, en la reunió del 4 de març, pel qual s'informava que s'havien recuperat 4 mules, 2 carros, 6 bótes grans de ferro i 11 de petites per posar-hi oli, 1.600 l de vi, 260 l d'oli, 10.000 kg de garrofes, 1.860 kg d'avellanes i 2.000 kg d'adobs orgànics —en xifres que fan sospitar que s'arrodoniren pel fet de ser tan exactes. A la reunió quedava especificat que en tema de finques no s'hi ficaven ja que havien estat recuperades automàticament pels respectius propietaris, així com els fruits i els elements de producció agrícola, per la qual cosa sabem poca cosa d'aquesta Comisión referent a la col·lectivitat. Aquests productes, per d'altres pobles, serien recuperats per les persones a les quals se'ls havia agafat, tot i que més d'un entrà a casa seva gènere confiscat que no seria retornat. D'aquesta manera acabaria, en format legal, l'experiència col·lectivista que havia sacsejat l'economia catalana, en versió industrial i agrària, en temps de guerra.

9. L'ocàs de la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya

Conforme l'exèrcit entrava a les poblacions, un estol de falangistes, carlins i arribistes es feien els amos del que quedava. Començava una nova etapa. Mentre, la fugida de persones en retirada que se sentien compromeses suposà en força casos passar la frontera de França i anar a l'exili.

El conseller d'Agricultura Josep Calvet i part del seu seguici de la Conselleria van seguir la mateixa ruta de la derrota⁷⁷. Avançant-se a l'èxode, el conseller i la seva família passaren la frontera pel Portús, bastants dies abans de la fugida massiva i atropellada, motiu pel qual va ser qüestionat durament dins de la mateixa UdR. Segons informacions facilitades pel seu fill, "vam connectar amb els representants de la FESAC a França, que eren dos bascs que coneixien la frontera francesa, i vam poder arreglar els papers d'estada a França". Van estar-se en una casa a Seta, aproximadament una setmana, per passar a Casis-sur-Mer on es van reunir amb Joaquim Pou –conseller de la UdR per pocs dies després dels fets de maig–, Josep Armengol Molins, Joan Bertran Llopart i Josep Roig

Vidal, tots de la FESAC. Junts visqueren en una casa, llogada, per un temps d'uns quinze dies. A instàncies d'un gendarme marxaren de la casa i de la zona perquè, segons els digué el mateix guàrdia, tenia ordre de detenir tots els espanyols, i els recomanà que anessin a Orleans, cosa que feren. En aquesta ciutat, Josep Calvet contactà amb Marcel·lí Domingo, i aquest sembla que li indicà que marxessin a Colòmbia, ja que la situació a França era perillosa. Mentre, tres membres de la FESAC –Armengol, Bertran i Roig– buscaven les seves famílies, desperdigades per la marea humana que havia entrat a França. Segons testimoni del mateix Josep Calvet, intentà parlar amb el president Lluís Companys i altres consellers de la Generalitat, sense èxit, per mirar de localitzar i ajudar a treure dels camps de refugiats membres de la UdR i de la FESAC. Calvet anà a veure Companys diverses vegades, li deixà l'adreça i aquest no va donar senyals de vida. Com a afegitó del drama, segons paraules del mateix Calvet, els consellers de la Generalitat també s'havien fet fonedissos. En aquest interval de temps els components de la FESAC descrits van poder rescatar les famílies. En canvi, no

77. Aquesta part és extreta, bàsicament, pel que fa a Calvet, de Colomer Rovira, Margarida: *Josep Calvet i Móra. La trajectòria d'un rabassaire argentoní 1891-1950*. Ed. Ajuntament d'Argenton. 1996, pàg. 145 i s. i respecte a Pou, de Pomés, Jordi; Sàiz i Xiqués, Carles: *Joaquim Pou Mas (1891-1966) Dinamisme i ambició*. Ed. Ajuntament de Sant Pol de Mar. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2000, pàg. 149 i s.

van poder trobar les famílies de dos dirigents més de la UdR: Pau Padró i Josep Torrents.

El cas de l'exconseller d'Agricultura i president de la FESAC Joaquim Pou va ser diferent. Travessà la frontera el 9 de febrer de 1939. La primera comesa va ser localitzar el seu fill, sense l'ajut del govern català. La segona va ser trobar Josep Calvet, conseller d'Agricultura i expresident de la FESAC, i Josep Armengol, director-secretari de la FESAC, que havien marxat precipitadament abans de la desfeta, sembla que per no perdre els diners que la Federació tenia dipositats a la Caixa de Crèdit Agrícola de la Generalitat. Per cartes trameses de Joaquim Pou a familiars seus –quan ell ja era a Colòmbia– la seva intenció era destinar els diners de la FESAC a ajudar pagesos catalans. Pou localitzà Calvet i Armengol –i Bertran i Roig que eren amb ells–, i en la reunió que feren es decidí –sembla que a idea de Pou– de marxar de França i formar una colònia de pagesos catalans, dirigida pels cinc exdirigents de la FESAC. L'1 d'abril del 1939, quan l'exèrcit radiava el parte de *La guerra ha terminado*, marxaren amb el vaixell holandès Costa Rica vint-i-set persones de les cinc famílies de la FESAC cap a Colòmbia⁷⁸. Allí s'instal·laren.

La societat catalana formada pels

dos exconsellers de la Generalitat i pels socis que havien estat treballant a la FESAC s'entestaren a fer de pagès, amb terra a Bogotà, Barranquilla i Mariquita. Sembla que feren algunes gestions per tal de poder portar algun braç català de reforç, que no arribaren a plec de bé. En terres americanes posaren en marxa tres empreses agroindustrials –dues de les quals, Plúrima, SA i Colombo-Catalana d'Exportacions Agrícoles, iniciaren la seva singladura amb diners de la FESAC de la Conselleria d'Agricultura que tenien estalviats en moneda estrangera de temps de guerra, amb bonificacions que feien companyies de ferrocarrils francesos, de vaixells, transitaris i consignataris, per compra de productes quan encara no tenien la consignació pressupostària, seguint les paraules de Pou. Les tres empreses que muntaren van anar a l'aigua. La darrera, el 1943.

El 1940 Joaquim Pou va ser destituït de l'empresa colombiana i passà a Sopó amb el seu fill i dues sampolenques que havien arribat de França, reclamades per Pou, no reeixí en els negocis. El 1947 passà a l'Argentina i el 1953 retornà a Catalunya, momentàniament. Morí essent al país, el 1966.

La correspondència que va mantenir Josep Calvet amb Joan Casanovas, d'ERC, que havia estat pri-

78. Aquesta és la data que aportà el mateix Calvet en una carta tramesa a Joan Casanovas. El seu fill indica el dia 5.

mer conseller del govern de Companys en època de guerra, des de l'exili d'ambdós, pot servir per aclarir algunes qüestions referents als pagesos que es consumiren als camps francesos. Casanovas s'havia exiliat ja al novembre del 1937, en no estar d'acord amb la política de la Generalitat. Al juliol de 1939 Josep Calvet envià una carta a Joan Casanovas que volia aclarir, en part, la nul·la política de Lluís Companys i de la Generalitat a França vers la seva persona i els pagesos que representava de la UdR. Era una carta amb un ressentiment manifest per la política del president i una denúncia en què acusava ERC i Lluís Companys de desentendre's de la pagesia catalana que havia passat a França –caldria recordar que el motiu podria ser que la UdR en temps de guerra arribà a ser la sucursal del PSUC–, i que la Generalitat a l'exili feia anar diners en abundància –sabem que aquesta circumstància no era del tot certa, tot i que els dirigents de l'ERC i del PSUC van gaudir d'un tracte de favor que no van tenir els afiliats de base, en allò que s'ha dit exili de primera i de segona⁷⁹. La carta indicada no deixava ben parat ni Companys ni la política feta per la Generalitat, des de la derrota de l'exili:

“He sabut, per diferents conduc-

tes que es passen, o que s'han passat subsidis als funcionaris de totes les conselleries a excepció dels de la d'Agricultura; que s'ha procurat treure dels camps de concentració els homes significats de la majoria de partits a excepció dels de la Unió de Rabassaires, amb l'excusa que d'això se n'havia de cuidar el seu conseller. Els que això fan i diuen saben sobradament que el darrer conseller d'Agricultura va cercar inútilment el darrer president de la Generalitat per París, per tal de posar-s'hi en contacte i que sempre se'l va rebre amb excuses [...] Sabeu, també, que a mi em consta que l'antic govern de la Generalitat compta amb prou milions perquè cap català no tingui necessitat de romandre al camp de concentració. Sabeu que la meva situació era completament diferent dels demés membres del Govern car, mentre ells tenien llur família ben plantada fora de Catalunya... jo vaig tenir de passar per la muntanya... en tots els ordres la meva situació va ésser inferior a la dels demés membres del Govern... Però hi ha més dies que llonganisses per tal d'aclarir les posicions. Podran pensar que Calvet és un conseller pagès i que en aquests moments ha fet realment el pagès davant de la vivor de més de quatre. Els quedarà més bona part sense

79. Fontseré, Carles: *Un exiliat de tercera a París durant la Segona Guerra mundial*. Proa. Barcelona, 1999, ho explica clarament. Pitjor ho van tenir els de la CNT deslligats de qualsevol partit que els emparés.

haver de lliurar-me cap quantitat. Queda temps per aclarir tot això i el que calgui. Jo us prometo que algun dia s'hauran de penedir de tot el que han dit, de tot el que han fet, i de tot el tracte d'inferioritat a que m'han sotmès a mi i a la meva gent..."

En la difícil configuració de l'exili de postguerra, a França, la UdR en quedaria marginada, no així en el pacte d'unitat d'acció acordat a Mèxic al juny del 1942. El 1945 en una assemblea de la UdR realitzada a Perpinyà, el mateix sindicat desautoritzà Josep Calvet com a dirigent de la UdR. Corria la brama que s'havien apoderat dels diners de la Conselleria. Gregori López Raimundo con-

firmaria aquesta asseveració dels rumors, però assenyala que quan anà a veure Calvet –per dues vegades el 1941 i el 1942– va comprendre que no podia ser cert, ja que Calvet vivia "en una casa senzilla, de lloguer". Per adobar-ho, el president Josep Irla, el juny del 1946, en l'ampliació de govern, marginà Josep Calvet i nomenà Pau Padró i Francesc Paniello per la UdR. D'altra banda, la Comunitat Catalana de Bogotà denuncià l'ús que s'havien fet dels diners de la FESAC al país. Calvet morí a l'exili, a Bogotà, l'1 de novembre del 1950.

Antoni Gavalà Torrents
Universitat Rovira i Virgili